



ВИЗВОЛЬНА ПОЛІТИКА

Український суспільно-політичний місячник

В—к

ЗА ЯСНІСТЬ ПОЗИЦІЙ

В світі витворилась досить поважна ситуація. Після двохрічних розмов про мир, після чисельних конференцій, на яких цей мир планувався, політичний світ відверто заговорив не про мир, а про війну. В Парижі Молотов на останній конференції міністрів «по російськи» стукає дверима і застерігає міністрів двох держав, що вони несуть відповідальність за майбутнє. Міністр Бідо про це ж застерігає Молотова. Що це? Випадковість? Ні! Це вислід незакінченої війни, це дипломатична увертюра до завтрішньої. Симфонії страшної, але неминучої.

Остання війна мала дві лінії зударів, два істотні моменти: з одної сторони протистояли англосаксонський світ і німецький імперіялізм, з другої сторони російська імперія (СССР) і європейський світ разом з ЗДА. Війна розв'язала тільки першу частину конфлікту. Спроба розв'язати другу частину через конференції, наради довела, що дипломатичних розмов і нарад для розв'язки цього конфлікту замало, потрібні переконливіші аргументи. Обидві сторони (СССР і західний світ) посилено готують ці аргументи, готуються до бою за Європу. Бій це не новий, він старий, як російський імперіялізм.

В боротьбі цих двох світів Україна не стояла осторонь. Своім духовим укладом Україна належить до європейського світу і нераз у минулому стримувала азійську експанзію на захід. Входячи до складу російської імперії як її колонія, Україна з її відмінним духовим укладом, цілком протиним російському абсолютизмові, завжди становила небезпеку для російського імперіялізму. Боротьба між Україною й Москвою ніколи не припинялась, а після революції 1917 р. ця боротьба набрала гострих форм. Після останньої війни ця боротьба набула такої сили, що для подавлення українського національного визвольного руху стала потрібною умова трьох держав.

Західний світ досі був байдужий до цієї боротьби, не хотів бачити в українсько-російському конфлікті частину конфлікту російського імперіялізму з заходом. Загроза, що повстала нині перед європейським світом від большевицького імперіялізму, у великій мірі є наслідком байдужості Європи до національно визвольної боротьби українського народу протягом ХХ. ст.

Трудно передбачити чи вгадати, як саме, коли саме і в який спосіб будуть розв'язувати ці протиріччя, що виникли між двома світами. Ясно одно, що їх не розв'яжуть конференції, їх не розв'яже дипломатична війна,

яка вже ведеться два роки. Ясно і друге, що обидві сторони це розуміють і відповідно готуються до завтрішньої розв'язки.

Нинішні події мимохить переносять нас до подій напередодні останньої війни (незакінченої). Пригадувати, аналізувати ще раз це варто, бо аналіза, оцінка вчорашнього допомагає пізнати сьогоднішнє, намітити шляхи завтрішнього.

Шість років тому імперіялізм Німеччини і большевицький імперіялізм Росії, після відповідної підготовки, кинули в кривавий вир останньої війни цілий світ. Не місце тут аналізувати, хто з них спричинився до війни більше, а хто менше. Безперечно, що останню війну підготовляли однаково обидва. Безсумнівним також і те, що володіння Україною для обох цих світових агресорів мало відіграти і відіграло свою роллю на вислід збройного змагу.

Большевики це розуміли, тому готуючись до минулої війни, так старанно і послідовно прочищували Український тил від націоналізму. Боротьби проти української національної ідеї, як послідовні російські імперіялісти, большевики не припиняли ні на мить після завоювання Української Держави. А за кілька років перед війною боротьба проти українського націоналізму набрала найдосконаліших форм і способів.

В поборюванні національно визвольного руху на Закарпатті, напередодні війни, обидва противники (нацизм і большевизм) находили спільну мову. Гітлер відає, чи продає, Закарпатську Україну Мадярщині, не без відома і згоди Сталіна. Обидва противники порозумілися, після розпаду Польщі, про Західні Українські Землі. Їх, за згодою і в порозумінні з Берліном, «визволяє» — завойовує «Великий радянський народ».

Два роки господарювання большевиків у Галичині перед війною, були роками боротьби з українським національним визвольним рухом, з українським націоналізмом. Загартоване в боротьбі проти польської займанщини населення ЗУЗ, з його високою національною свідомістю, чинить одностайний спротив імперіяльній, підступній і провокативній політиці большевицького імперіялізму, розведеним соціальною демагогією. Ця боротьба на ЗУЗ не проходить без впливу і на Східних Українських Землях. Створений кордон у «воз'єднаній» Україні по Збручеві, не міг охоронити від взаємного впливу обидві частини України. Боротьба на Західних Українських Землях проти большевицької окупації акти-

візує, додає сили українським народнім масам Наддніпрянщини. Українці — червоноармійці і старшини — вишколені, що є все на захід від радянських кордонів конає, корчиться від капіталістичного визиску», побачили в Західній Україні далеко вищий рівень життя, а головне що тут зберігся національний кольорит життя. Більше того, цей національний уклад (побут, релігія, традиції, пошана і любов до героїчного минулого та ін.) був у щоденному житті невід'ємним від нього. Нездарно високий в порівнянні до колгоспного раю, економічний рівень бідного села Західніх Українських Земель, збережений родинний уклад разом з пам'ятниками боротьби за національну і соціальну волю, розкривали очі, запалювали ще більшу ненависть проти большевизму. Українці вояки, яких Кремль гнав «визволяти» братів-галичан від буржуазних кайданів, побачили те, за чим в тайниках душі тужили, що відібрав і пограбував большевизм. Активний спротив, боротьбу за національну незалежність, за Українську Державу після перемоги в 20-тих роках, большевики голодом, терором і тортурями зліквідували на підсоветській Україні. У «визволеній» Галичині окупант зустрів цей спротив такий, як він був у 20-тих роках на Наддніпрянщині. Це не могло не позначитись на настроях українців-солдатів большевицької армії та й інших поневолених большевизмом народів. Можна назвати багато прізвищ українців, старшин советської армії, які на ЗУЗ ішли комуністами, а поверталися без комуністичного дурману, національно свідомі.

Дивує твердження «Наша боротьба» ч. 3. ст. 41., що: «зустріч між сходом і заходом України (мова йде про 1939 рік) проходять, як зустріч чужих світів. Взаємного розуміння між консервативним Заходом і революційним Сходом немає». Таке твердження не відповідає правді, бо не український Схід «визволяє» Захід, а большевицький імперіялізм завойовував Західні Українські Землі. Безперечним є також, що Схід, тільки не український, а московський, який завойовував Західні Українські Землі, не був революційним, бо жодних революційних, прогресивних ідей не ніс на Захід. Агресія нічого спільного не має з революційними ідеями.

Війна з Фінляндією заставила думати за дурманеного большевизмом пересічного вояка советської армії і очуняти від дурману Сталінізму і Ленінізму, а завоювання Галичини, той активний спротив українського націоналізму проти московсько-большевицької окупації та боротьба українського народу проти агресора роздмухали іскри національної ідеї, що жевріли в українських масах в полум'я боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу. З перших днів війни 1941 р. український нарід стає проти большевицької системи, бо в ній немає що боронити. Полки,

дивізії, цілі армії зформовані з українців перестают воювати за ненависний, чужий їм радянський лад. Большевицька імперія опинилася в розпачі, бо була zagrożена на самому початку війни знутри.

Український політичний світ не був зорієнтований в плянах обох імперіялізмів. Війна застала його непередготовленим до неї. Було одно розуміння конечности позбутися, звільнити український нарід від большевицького гніту і сваволі, але окресленої програми майбутнього укладу на терені ССРСР не було. Дві імперіялістичні потуги, змагаючись за світове панування, зустрілись у вирішальному бої на терені України. І одна і друга мали свої цілі. Обидві прикривали ці цілі облудними брехливими гаслами визволення. Гасла большевизму ніколи не мали ґрунту серед українського народу, бо вони завжди були чужими і ворожими його духово-національному укладові, а в довголітній боротьбі проти московсько-большевицької окупації зросла національно-самостійницька свідомість, окріпла національна ідея. Та цей стихійний процес потребував свого організаційного завершення, своєї програми, а головне стратегії і тактики боротьби за Українську Державу.

До гасел німецького імперіялізму «Нова Європа» український нарід при всій ненависті до большевицького імперіялізму також ставився насторожено. Два загарбники змагались між собою за оволодіння Україною. Кожний з них мав свої цілі і пляни до України, ворожі українському народові. Обидва свої пляни приховували пропагандивними гаслами: один визволяв від большевизму, другий боронив від фашизму.

В інтересах німецької політики було, скориставшись з ненависти українських мас до большевизму, залучити їх до боротьби за свої інтереси. Треба було протиставити обом імперіялізмам, що змагались за поневолення українського народу, політичну програму української нації. І це завдання було виконано актом 30-го червня 1945 року.

За проводом українських націоналістів-революціонерів національні збори міста Львова проголошують **відновлення** державної самостійности і покликають державне правління, яке зобов'язується підпорядкуватись національному урядові, що створиться в Києві. Акт 30-го червня не проголошує, а тільки **відновлює** українську державність, яку в свій час збройно відвоювали большевики.

Заявляючи про своє підпорядкування національному урядові в Києві, акт цим самим накреслює програму постави українського народу до окупанта. Відновлюючи українську державність відвоювану в 20-тих роках, акт встановлює тяглість, неперервність змагань за державну незалежність. Обставини боротьбі змінилися, а цілі лишилися ті ж сама. В 1917 р. українська держава повстала на

руїнах російської імперії. Повстала боязко і за короткий час українська національна ідея пережила еволюцію від автономії до самостійної держави.

Між молотом і ковадлом двох імперіялістичних потуг, які змагаються за поневолення України, акт 30-го червня, проти волі і намірів обох загарбників, заявляє перед ними, як і перед цілим світом політичну програму українського народу. Ця програма продовжує визвольні змагання 17 років і за нових обставин, наперекір намірам обох імперіялістів, відновлює Українську Самостійну Соборну Державу.

Німецькому мілітаризмові без жодного спротиву підкорилися Чехословаччина, Болгарія та інші європейські держави. Український нарід під проводом революційно-визвольних сил проти волі імперіялістів заявляє перед цілим світом, що український нарід хоче і змагає бути господарем на своїй землі. І не тільки заявлено, про це, а революційно-самостійницькі сили кличуть український нарід протиставитись новій окупації, кличуть до боротьби за державну незалежність. «Організація Українських Націоналістів закликає весь український нарід не скласти зброї так довго, доки на всіх українських землях не буде створена Суверенна Українська Держава» (акт 30. червня). Нарід свідоме, іноді стихійне почуття своєї національної окремішності, яке глибоко носив у собі український нарід, керуючись яким він протиставився великодержавницьким заходам большевизму, відмовлявся воювати за большевицьку імперію, найшло своє політично-програмове оформлення в закликіві революціонерів націоналістів.

Українська визвольно-політична програма незалежнюється від впливу сторонніх сил, визвольна боротьба підноситься на вищий щабель.

Не партія і не група, а українські народні маси, ціла нація стає активною дієвою силою в боротьбі за матеріальне завершення національної ідеї — за Самостійну Соборну Українську Державу. Заклик цей оформлює стихійний національний рух у організовану політичну боротьбу, вказуючи шляхи і способи реалізації національного ідеалу. Національний рух, з яким так послідовно боровся большевизм чверть століття, перестає бути стихійним, а стає політично-програмово оформленим.

Большевики це розуміли дуже добре, тому їхня пропаганда в липні і серпні на Лівобережжі так багато уваги приділяла актові відновлення, щоб скомпромітувати його. Організація була свідомо того, що відновлення української держави ніяк не входить у плани німецької імперіялістичної політики і що за проголошенням прийдуть репресії і тортури. Але історична konieczність вимагала того, щоб український нарід перед цілим світом

заявив свою історичну програму, виявив волю нації.

Репресії, концентраційні табори на членів Організації, як і на національно-свідомі сили українського народу прийшли через кілька днів після проголошення. Та вони не в силі були спинити визвольного руху українського народу, який включився до боротьби за свою національну ідею.

Військовий ураган швидко посувається на Схід. І скрізь на українських землях завойовники зустрічали національно-свідомі сили, які ставали до змагу проти завойовників за національні інтереси українського народу. Тисячі відважних революціонерів-націоналістів, часто обганяючи військові колони ворога, несли в народні маси кличи боротьби за незалежність, кликали нарід не гнутись перед сваволею, а ставати до боротьби.

Большевики, відступаючи з України, залишили свою сильну і добре зорганізовану вишколену політичну агентуру. Треба було паралізувати впливи її, розкрити українським масам облудність, ворожість як большевизму так і гітлеризму. Треба було протиставити національно-політичну програму нації двом ворожим силам, вирвати певні шари населення з-під впливу большевизму і застергти окремих від включення в німецьку орієнтацію. Боротьба це була нелегка, бо німецька розвідка користувалась для поборювання українського революційного націоналізму агентурою НКВД (Київ, Херсон, Кривий Ріг, Дніпропетровськ та ін.). В боротьбі проти національно-визвольного руху гестапо і агентура НКВД, що залишена була на Україні, співпрацювали один з другим. Особливо тісною була ця співпраця на релігійному і культурному відтинках, на тих відтинках, де йшов змаг за душу українського народу. В місті Д. український автокефальний собор, навколо якого стояла посилена німецька варта, був всередині зірваний московсько-большевицькими агентами з відома гестапо. Згадувати про це треба, готуючись до наступного завтра.

До німецьких завойовницьких плянів, український нарід поставився ворожо, але була небезпека, що большевики, використавши невдоволення населення німецькою грабіжницькою політикою, залучать його до большевицького антиукраїнського фронту. І подекуди такі випадки мали місце. Боронячись від німецької сваволі і вандалізму, український нарід стихійно стає до збройної оборони. На Волині і Поліссі організуються повстанські загони. Провід Організації Націоналістів-революціонерів очолює цей рух, надаючи йому політичного характеру з яскравою програмою боротьби за українську державу, за справедливий соціальний лад в ній. Гасла «свобода народам, свобода людині» мобілізують не тільки українців, а й інші поневолені народи на боротьбу проти обох імперіялізмів. З окремих роздрібнених повстанських заго-

нів твориться Українська Повстанська Армія під єдиним централізованим командуванням, з єдиним оперативним планом боротьби.

Від оборони українського населення УПА переходить у наступ. Боротись доводиться на два фронти. Та іншої ради не було, бо обидва вороги навіть у цій збройній боротьбі часто виступали спільно. Просування партизанських загонів Колпака в Карпати німецькі збройні сили часто підтримували, не помічаючи їх, а вони призначені були київським командуванням головно для боротьби проти УПА.

Досі мало знає світ про ту колосальну роль, яку відіграла УПА в поразці німецького імперіялізму, а роля ця справді величезна. Та головне в цій боротьбі те, що змагові двох імперіялістичних потуг за володіння Україною, український нарід протиставив свою самостійну збройно-політичну силу з окресленою програмою. І не тільки сам виступив, а своєю боротьбою започаткував новий фронт поневоленних народів. На історичну арену вийшла нова сила, поневолені народи, яким у кінцевому висліді недокінченої донині війни належатиме вирішальне слово.

Визвольна боротьба охоплює всю територію України. УПА стає всенародною армією. І цілком природно, що така боротьба вимагала і всеукраїнського понадпартійного керівництва. Українська Повстанча Армія в червні 1944 року покликуює таке кермо — Українську Головну Визвольну Раду. Покликання такого революційного керма було конечним, бо зі сходу насувалося нове поневолення. Національностворчі сили українського народу здавали собі справу, що боротьба з большевизмом, який насувався на українську землю, буде нелегкою.

Гітлерівський вандалізм не тільки урятував большевизм від повалення знутра, він на якийсь час скріпив його на терені ССРСР, він прочистив дорогу йому на Захід. Та у Головній Визвольній Раді, крім розуміння складності боротьби, була непохитна віра в тимчасовість перемоги большевизму, була віра в неминучу його загибель. Але ця загибель сама не прийде. Український нарід, якому большевизм загрожує фізичним винищенням, ставши на шлях збройно-політичної боротьби, не міг припинити її перед новою навалюю.

Ставши на шлях революційної боротьби від 1918 р. український народ з нього не зійде, доки не здійснить своєї історичної програми, не здобуде належного йому місця серед вільних народів Європи. Головну Визвольну Раду, цей підпільний революційний уряд і покликано для керівництва революційною боротьбою перед наступом на українські землі нового окупанта. Нарід, покликавши через УПА підпільний уряд, задокументував перед цілим світом, що нація не приймає «найдемократичнішої» тиранії, як не прийняла і фашистівської сваволі.

Універсал і платформа УГВР вказують політичні і соціальні цілі боротьби, накреслюють загальніковий обрис майбутнього укладу нового суспільства, яке неминуче прийде, бо за нього бореться цілий нарід. Покликанням підпільного уряду, український нарід виявив свою національно-політичну зрілість, свідомість того, що тільки в боротьбі повстане українська держава. УГВР на першому великому зборі, який відбувався в надзвичайно складних умовах німецької окупації, свідомо своїх завдань накреслює концепцію боротьби. Вона проста. Тільки власні сили всього народу, об'єднані у революційно-визвольному фронті, тільки єдина воля всієї нації довершить створення Суверенної Соборної Української Держави. Слова універсалу: «На вівтар цієї боротьби кладемо свою працю і своє життя» є глибокозобов'язуючими, вони визначають непохитну волю боротись до перемоги. Покликаний підпільний уряд, віддаючи на вівтар боротьби своє життя, вірить в сили народу, який покликав його. «Віriamo в твої здорові сили, український народ, вони є запорукою нашої перемоги».

Шість років тому провід ОУН кличе український народ боротись до перемоги. Три роки тому нарід, після двоєрічної збройно-політичної боротьби проти «визволителя» з Заходу, перед лицем неумовимої дійсності нового поневолення зі Сходу, покликав підпільний революційний уряд, який запоруку перемоги бачить у власних силах народу. Трьохрічна революційно-визвольна боротьба під прапором УГВР показала, що нарід має ті здорові творчі сили. Він не піддався ворогові і не заламався, бо на третій рік цієї нерівної боротьби ворог змушений був скласти угоду трьох держав, щоб зліквідувати революційно-визвольні сили українського народу. Зліквідувати їх ворог зможе тільки винищивши весь нарід, бо перемога над збройними революційними силами є хвилевою перемогою. Джерела нації, яка стала на шлях безкомпромісової боротьби, є невичерпані. Цивілізований демократичний світ залишився глухим до національно-визвольної боротьби на Сході Європи. Був він глухим і 9 років тому, коли Гітлер, готуючись до війни, разом зі Сталіним торгували волею українського народу. Після страшної війни і двоєрічних розмов про мир світ знов прийшов до ситуації подібної 1938—39 рр.

Помиляються ті, хто думає, що атомова бомба врятує світ від східного агресора. Як вісім років тому тодішня модерна зброя не охоронила Європи від руїни, так і нині розв'язка лежить не в атомовій зброї. В процесі війни на історичну арену вийшов новий чинник — поневолені народи — і вони в увесь голос своєю збройно-політичною боротьбою заявили імперіялізмові про свої природні права. Війна підготувала добу національно-визвольних ре-

волюцій, а в них вирішальне слово належить поневоленим народам.

В статті «Шлях до майбутнього» Черчіль стверджує, що: «Коли б спірні питання, що саме тепер існують, вирішувалися за допомогою сухопутних армій, то надії на майбутнє для західних демократій і для сучасної цивілізації були б справді марні». Мужі цивілізованого європейського світу бачать рятунок в атомовій зброї. Атомова зброя — могутня зброя. Але не вона врятує світову цивілізацію від східної загрози.

Український народ без жодної допомоги і підтримки, навіть без належного співчуття з боку цивілізованого світу стоїть у боротьбі з большевизмом, а представники західної демократії, переконавшись у неминучості збройного удару, бачать рятунок тільки в атомовій зброї. З нашого погляду марні надії. Атомова зброя одна не врятує цивілізації, яку загрожує большевицький імперіалізм. Її врятує ліквідація московсько-большевицького імперіалізму, який тримає в своїх тоталітарних оброчах десятки поневолених народів, який, переінявши в жовтні захитану-визвольною революцією народів імперіальну політику царської Росії, послідовно здійснює її.

Щомилково думати і вбачати в большевизмові інтернаціональну соціальну доктрину, яка ставить собі ціллю повалення капіталізму, лібералізму та інших богів буржуазного пантеону. Большевизм є явище російське і впершу чергу російське. Зовнішньо-політична програма російського большевизму, як і царизму це тільки різні форми одної суті, одного явища загального характеру, що є нічим іншим, як войовничим російським імперіалізмом.

Не випадково голоси всіх представників російської політичної думки зливалися в одній похвальній пісні своєму народові, всі підписувалися під офіційною теорією висловленою графом Бенкендорфом в таких словах: «Минуле Росії було гідне подиву, теперішність більш ніж блискуча, а майбутнє», — писав граф, думаючи мабуть чи не про большевиків — «перевищить все, що може собі представити людська уява». Російська імперія до 1917 року, як большевицька імперія (СССР) це тільки різні форми одної суті — російського імперіалізму, коріння якого треба шукати в російському, витвореному на протязі історії, месіанізмові. Досить згадати таких велетнів як Толстой, Горкий навіть європейець Чаадаєв, Солов'їов та багато інших, щоб переконатися, що у всіх їх червоною ниткою проходить ідея месіанства російського народу. Всім їм було одно спільне: глибока містична віра в велике покликання, світову місію російського народу. «Я вірив і тепер ще вірю, що Росія, котра має стати на чолі якоїсь нової східної державности, повинна дати світові і нову культуру, замінити цією новою слав'янсько-східною цивілізацією упадаючу цивілізацію Європи» — так писав

слав'янофіл Леонтьєв. В деталях своїх думок рижнілися поміж собою ідеологи російського імперіалізму, але всі вірили, що тільки цей народ поведе всі інші народи назустріч великій будучині, в якій для одних мерехтів російський хрест святої Софії, для других світова «соціалістична батьківщина».

Визволення світового пролетаріату, як і визволення слав'янства це тільки різні форми за якими, відповідно до історичних умов, захована одна суть — російський імперіалізм. Коли якраз після війни російський імперіалізм наорав такої застрашуючої форми, то це є цілком природньо. У війні розвалилося два найбільші противники його імперіалізму й Японія, війна дала нові випадні бази для нього і не розв'язала жодного з протиріччя, які були перед війною. Ні один поневолений народ не здобув собі волі, навпаки, поневоленою большевизмом стала вся східна Європа.

Козв'язку, вихід з нинішнього глухого кута, в якому опинився світ після війни, треба шукати в поваленні тої сили, яка не перший раз в історії людства загрожує цивілізації. А такою силою був і є московський імперіалізм. П'ята колона, якою большевики небезуспішно опановують знутри суверенні організми європейських і позаєвропейських держав, річ не нова в історії російського імперіалізму. Большевизм тут використовує, відповідно змодернізувавши попередній досвід царату. Проглянувши історію Росії й її шалену інвазію на Захід ми бачимо, що «визволення світового пролетаріату», як і «визволення слав'янства» порожні фрази, за якими криється глибокий зміст російського імперіалізму.

Коли большевики використовують національно-визвольні рухи проти Англії, то це не апеляція до класових інтересів, а підтримка російського імперіального нацизму проти демократії. Коли надається допомога Іранові, Арабському Світові, Абіссинії (маршал Сталін дарує лікарню), Китаєві та інш. то це не альянс з інтернаціональною революцією проти інтернаціональної реакції, це не політика союзу з трудовими масами, а політика союзу з державами проти держав, звикла політика Росії, в якій іде про перемогу Росії-імперії.

Большовики оголосили війну європейському буржуазному порядку, апелюючи до пролетаріату. Слав'янофіли в свій час воювали проти тієї ж буржуазії і також апелювали до «пролетаріату». Чи слав'янофіли, цей типовий духовий витвір російського месіанства теж були борцями за соціалізм, чи большевики стали слав'янофілами, закладаючи все-слав'янські об'єднання? Ні одно, ні друге. І перші й другі послідовно здійснюють ідеал російського націоналістичного імперіалізму і йому служать. Ідеолог слав'янофілів Леонтьєв писав: «Всі слав'яни полудневі та й західні, в цім так дорогім для мене культурно-побутовій сенсі, ніщо інше, як неминуче лихо,

бо ці народи в лиці своєї інтелігенції, нічого окрім найординарнішої і звичайної європейської буржуазії світові не дають». Ленін, обгрунтовуючи історичну місію російського пролетаріату, посилався на те, що він (російський пролетаріат) менше ніж його західні товариші переінятий буржуазною мораллю та пересудами. А царєфіл, слав'янофіл Леонтьєв, твердить, що: «Новий ідеал людськості вийде конче від Росії, від народу, в котрого слабше розвинені буржуазні чесноти». Марксист Ленін і слав'янофіл Леонтьєв однаково послідовні, бо вони служать одній ідеї. Тільки про великий російський народ говорить і Сталін, бо й він служить цій ідеї. За Леніним грабарем буржуазної цивілізації має стати революційний пролетаріат. Леонтьєв, пишучи про Паризьку Комуну, запитує: «Чи можливий тріумф панування комуні без вандалізму, без матеріального руйнування будинків, пам'ятників містечтва, бібліотек тощо? Звичайно ні, а при сучасних засобах нищення обернути більшу частину Парижу в руїни та згарити далеко легше, ніж в старі часи, зруйнувати такі великі культурні центри, як Вавілон, Ніневія Рим. А цього треба бажати тому, хто прагне нових форм цивілізації.» Пояснення зайві. Ленін, як всі вожді більшовизму, до Сталіна включно, не були панславістами, як і Леонтьєв не був соціалістом, а обидва відкликалися до пролетаріату. Цей відклик був і є тільки засобом до досягнення цілі. Як світова пролетарська революція більшовиків нічого спільного не має з визволенням пролетаріату, так і слав'янофільство, ідеологи якого спираються для досягнення своїх цілей на пролетаріат, не має нічого спільного з визволенням слав'ян. Анархіст Бакунін договорився до великої визвольної місії російського народу на чолі з царем. Ці приклади можна побільшити. Вони потрібні були для ствердження, що більшовизм є вияв російської імперіальної духовості впершу чергу, а потім соціально-політична система. Він в духовій площині міцно пов'язаний з духовістю російського імперіалізму.

Після цієї війни більшевицький імперіалізм набрав величезних розгонових сил. Причини цього треба шукати в характері останньої війни, повоєнному політичному укладі, рівно ж, як і в тих протиріччях, що виникли в більшевицькій імперії після війни. Війна, розв'язавши першу частину конфлікту, загострила і поставила на чергу розв'язку другої. Війна принесла низку загострень соціального порядку. Ці соціальні конфлікти прийняли гостру форму і цілий світ повний гамору про них. Та яких би гострих форм не набували ці соціальні протиріччя, вони були, є і будуть. Не в них тільки лежить ключ до розв'язки, до виходу з того кута, в якому опинився світ. Ці конфлікти є тільки тлом, на якому розвивається боротьба імперіальної

Росії з Європою, включаючи і американський світ.

Росія трьохкольорова, як і Росія червона, спираються на ідеали месіанізму, який є рушійною силою і нинішнього більшевицького імперіалізму. Соціальні протиріччя в нинішній Європі, часто інспіровані Кремлем, є тільки пригожим ґрунтом, засобом за допомогою якого Росія змагає здійснити свою стару імперіальну догму — Москви — столиці всесвіту. Не заперечуючи існування великих соціальних і політичних конфліктів, що є у європейському світі, ні тої колосальної ролі, яку в них відіграє більшовизм, як остання фаза російського імперіалізму, твердимо, що за ними ховається, їх покриває, універсальний конфлікт — Росія — імперія і європейський світ. Він не новий і в ньому лежить ключ до миру. Маючи перед очима неминучість удару для розв'язки цього конфлікту мусимо усвідомити лінію нашої національної політики.

Чи позбувся український політичний світ духового полону більшовизму? Нам видається, що ні, коли в брошурі «УРДП і її критики» на ст. 11. читаємо: «Ми тому за таку **інтернаціональну єдність**, що ми були, є і будемо проти більшевицької інтернаціональної брехні (**тільки проти брехні, а за більшевицьку правду — Ред.**) сутність якої ми розуміємо глибше, ніж ті, що її нам інкримінують». Не позбувся, бо пролетарську демократію (в ССРСР) УРДП вважає за спробу поглиблення демократії взагалі. В «Нашій боротьбі» ч. 3 ст. 11 читаємо: «Але **принципи пролетарської демократії**, як такі, не можна не розглядати, як спробу ліквідації протиріч буржуазної демократії, отже, як спробу (нехай і невдалу) поглиблення демократії взагалі».

Визвольна революція 1917—20 рр. поставила перед українським політичним світом кілька кардинальних питань. Головні з них: З Росією, чи проти неї? З московським православієм, чи проти нього? Пролетарська демократія, чи українське народовластя? Україна клясової боротьби, чи національної гармонії?

Український політичний світ в час визвольної революції чіткої відповіді на ці питання не дав, тому і визвольну революцію українського народу багнетами півночі, які опиралися «на пролетарську демократію» подавлено, а Україну перетворено на колонію московсько-більшевицької імперії. Ці питання і нині стоять перед українським політичним світом і вимагають своєї відповіді. Нинішня політична ситуація є далеко складніша, ніж вона була після першої імперіалістичної війни. У вирі революції, після першої війни, на руїнах російської імперії, повстають національної держави поневолених Росією народів Повставали вони у запеклій боротьбі проти сил московського імперіалізму, який перейняв на себе більшовизм. Не всі вони

устояли, не всі закріпили свою національну суверенність, бо не всі витримали бій з большевизмом. В цій боротьбі національних ідей поневолених народів проти інтернаціонального большевизму устояли і закріпили свою державну незалежність ті народи, в яких національна ідея перемогла облудну «інтернаціональну єдність», створивши єдиний національний фронт цілого народу проти демагогічних гасел большевицького імперіялізму.

Як націонал-соціалізм був останнього фази німецького імперіялізму, так і большевизм є кінцевою фази російського імперіялізму.

Большовизм, на якийсь час, затримав, урятував російський імперіялізм від розвалу знутри силами поневолених народів. Він не знаходить собі ідейної підтримки ніде в світі, а спирається на одні мілітарні сили. Його неминуча загибель несе з собою і розвал російської імперії, бо він є останньою фази російського імперіялізму.

Це добре розуміють імперіялістичні кола Росії (соціалісти, комуністи і монархісти). Соціаліст Керенський заявляє, що він довго мовчав, бо боявся пошкодити Росії. В журналі «Часовой» після довгої мовчанки Керенський визнає, що цілі радянського уряду в цій війні «цілком відповідали інтересам Росії». Керенський мовчав, доки не бачив загрози імперіяльній Росії. Як тільки ця загроза, не большевизмові, а Росії-імперії, повстала, Керенський заговорив і кличе рятувати Росію. Перелічивши всі добродійства, що їх зробила Росія для цілого світу, зокрема для слав'ян, російський соціаліст, який в свій час підготував прихід до влади большевиків, уболює, що народи Європи не оцінюють належно тих добродійств через неумілу політику большевиків. Тому він і кличе рятувати Росію, закликаючи «залишити демагогію про хизацький російський імперіялізм». Коли большевицька Росія завойовувала західно-українські землі, прибалтійські держави, то соціаліст Керенський, як і всі, мовчав, бо те завойовування співпадало з цілями Росії.

Коли ж Росії загрожує небезпека від поневолених нею народів, коли весь світ почав розуміти цілі російського імперіялізму, то перелякані соціалісти Росії устами Керенського кличуть російські народи рятувати Росію, а всяку боротьбу з большевицьким імперіялізмом (російським) вони називають демагогією.

В цьому ж журналі читаємо, як другий патріот Росії, монархіст, генерал Денікін, підключившись за майбутнім Росії, застерігає європейський світ, щоб він не здумав валити її.

«Боротьба проти ССР може бути в двох аспектах: або проти большевизму за звільнення і відновлення Росії, або проти Росії, щоб її балканізувати і поділити.

Боротьба проти Росії коштуватиме багато жертв і може закінчитися так, як кінчилися

попередні напади на неї. Розвал великої імперії викличе небувалий хаос у всьому світі: нежиттєві, безсильні самостійні частини її стали б іграшкою на біржі міжнародної конкуренції незадоволених і неумірених апетитів, викликавши нову хвилю нескінчених війн і революцій, які не обмежаться тільки сходом Європи».

Монархіст Денікін, соціаліст Керенський і большевик Сталін, як представники російського імперіялізму, однаково вболівають за Росію. Большевизм своєю імперіялістичною політикою поневолення і розбою викликав спротив усього світу. Соціаліст Керенський, як і монархіст Денікін досі не виступали проти большевизму, навпаки, вони визнають, що цілі його в цій війні співпадали з інтересами Росії. А зараз, коли цей імперіялізм своєю безмежною експанзією викликав спротив цілого світа вони, як послідовні імперіялісти, кличуть боронити Росію, боротись з большевизмом, а не з імперіялізмом, загрожуючи, що боротьба з імперіялізмом є небезпечною. Російські соціалісти, монархісти і комуністи об'єдналися нині, як це було і завжди, в спільному фронті оборони Російської імперії. Більше того, вони після довгої мовчанки намагаються скерувати наступну боротьбу проти режиму, соціально-політичної концепції, аби урятувати Росію-імперію. Вони пробують поновити гітлерівську програму боротьби з большевизмом, скерувати суспільну думку на шляхи попередньої війни Німеччини проти большевизму. Від того яку розв'язку прийме демократичний світ, що протистоїть нині проти большевицького імперіялізму, у великій мірі залежить майбутній мир, за яким так тужить людство.

Доки існуватиме Росія-імперія, байдуже якого кольору вона матиме свій імперіялістичний прапор, доти тривалого миру в світі не буде. Передумовою миру в світі є розподіл російської імперії на національні суверенні держави в межах етнографічного посідання націй, поневолених большевицькою імперією.

У визвольній революції 1917 року поневолені народи поборюючи монархію, поборювали і російську імперіяльну систему, боролись за національні держави. Російському імперіялізмові через большевизм удалося на якийсь час здушити національно-визвольні домагання поневолених народів, затримати розпад імперії, замінивши трьохкольоровий прапор імперії на червоний.

Німецький імперіялізм в своїй боротьбі проти большевизму, воюючи проти домагань поневолених большевизмом народів, зустрів шалений опір, збройну боротьбу проти себе, бо його цілі були чужі, ворожі поневоленим народам, як і большевизм. В боротьбі з большевизмом і німецьким імперіялізмом національно-визвольний рух українського народу, як і інших поневолених народів, остільки окріп, ідейно і програмово оформився, що для

подавлення його став потрібний союз трьох держав.

Для доборення національно-визвольного руху німецький імперіялізм не без підтримки більшовицького імперіялізму висунув був «власівську концепцію» федеративної Росії. Смертельно загрожений революційною боротьбою поневолених нарів московсько-більшовицький імперіялізм через соціаліста Керенського і монархіста Денкіна, напереродні неминучого зудару двох світів пробує рятувати Російську імперію, закликаючи боротися проти большевицького режиму, а не проти большевицької імперії

Для нас концепція Денкіних, Керенських не нова, ми не збираємось рятувати імперіальної Росії. Український народ став на шлях збройнополітичної боротьби проти большевицького імперіялізму за суверенність поневолених народів і з цього шляху не зійде. Уповань на одну атомну зброю таїть в собі небезпеку попередньої війни, в якій відкинення домагань поневолених народів привело до скріплення на якийсь час большевизму. Боротьба проти большевизму буде успішною тільки тоді, коли буде сперта на революційно-визвольні сили поневолених большевизмом народів, цебто буде боротьбою не тільки проти режиму Росії, а проти імперії носія большевицької системи.

Та на який би шлях боротьби в майбутньому не став демократичний світ, ніякі національні чи понаднаціональні концепції не спинять грядучої національно-визвольної революції народів, поневолених большевизмом.

Нинішня боротьба українського народу має окреслену політичну програму: здобути незалежність українській нації в своїй суверенній державі. Тільки у своїй державі зможе наряд справедливо розв'язати соціально-економічні, культурні та інші проблеми так, щоб вони були для блага і добробуту кожного громадянина і цілої нації. Національно-визвольна революція має свої основні положення, які виключують всяку дискусію всередині національно-визвольного фронту. Найголовніші з цих положень є:

а) Українська Держава є національною суверенною і охоплює всі терени етнографічного посідання.

б) форми державного устрою і конституцію держави прийме ціла нація чи її управлений до того орган після перемоги.

в) Соціально-виробничі відносини і лад, встановлений большевицьким окупантом на основі універсальної колективізації, українська революція зкасує безкомпромісово, як чужі і ворожі національній ідеї.

г) На зміну їм уже в процесі революції повстають, розбудовуються і закріплюються соціально-економічні відносини на основі трудової власності за принципом: земля у власність трудовим хліборобам, фабрики і заводи у власність працюючих в них робітникам, ін-

женерам, технікам. Будинки і житла у власність мешкаючим в них.

д) Деколективізуючи все життя, передаючи у власність працюючим засоби і знаряддя виробництва, крім тих галузей, які є конечні з огляду загальнодержавних інтересів (залізниця, зв'язок, надра землі, лісові масиви, води, вирішальні фінансові і кредитові установи, загально-громадські підприємства, трамваї водогони, електростанції тощо) держава не нав'язує якихось універсальних форм власності. Самі працюючі, відповідно до своїх уподобань обирають їх.

е) Віра є справою сумління кожного громадянина, але церква є морально-суспільною установою і визнається державою за суспільно-творчий чинник.

ж) Визнаючи національні держави і нації (не інтернаціональну єдність) як фундамент для єдності світу, національно-визвольна революція поборює всякі імперіалістичні концепції стоплювання малих націй в одну великонаціональну чи інтернаціональну. Через національно-самостійні держави до світового співжиття і співпраці.

Окреслюючи загальною найголовнішою питання національно-визвольної революції, твердимо, що всяке заогнення соціальних, політичних, територіальних чи релігійних розходжень дає змогу ворогові творити серед нас внутрішній фронт і діяти проти нашого визволення.

Рушійною силою в національно-визвольній революції є ціла нація. тому протиставлення міста селові так само, як і спроба нав'язати українському селові чужі форми соціальної реконструкції національно-визвольна революція виключає.

Національно-визвольна революція спирається на соціально-станові і професійні організації, а не класові. Кожен соціальний стан в українській державі знайде своє ствердження на основі суспільно-виробничої діяльності кожної людини, охороняючи людину від всякого поневолення (комуністичне, капіталістичне і інше).

Боротьба за УССД. проходить в складних умовах. На зовнішньому відтинку вона зустріне спротив двох основних імперіалістичних сил (російської і польської), які незалежно від своєї взаємоворожості, творитимуть в окремих випадках спільний фронт проти національно-визвольної революції. Безсумнівно також, що проти них всередині обох народів діють і діятимуть революційні протиімперіалістичні сили, як спільники національно-визвольної революції. Ці сили скріплятимуть національно-революційний фронт поневолених народів.

Головною небезпекою для національно-визвольної революції є і буде намагання імперіалістичних сил обох ворожих нам імперіялізмів утворити серед нас внутрішній фронт. Маємо усвідомити собі, що ворог докладитиме

всіх зусиль, щоб подолати нас з середини, бо знає, що на зовнішньому фронті збройної боротьби він не устоїть. Тому основною передумовою перемоги національно-визвольної революції є внутрішній національний лад, однаковість всіх національних сил в єдиному визвольному фронті.

Не треба забувати, що сторонні треті сили також втручатимуться прямо чи посередньо в національно-визвольну революцію.

З досвіду визвольної боротьби 1917—20 рр. знаємо, що опертя на чужі сили було одною з причин нашої поразки, бо уряд опираючись на чужі сторонні сили втратив силу і довір'я в нації, став знаряддям в чужих руках. Українська революція діятиме, виконуючи своє історичне призначення, незалежно від спроб і форм втручання чужих сил. Коли ці сили будуть стояти на перешкоді її історичного завдання, то вона діятиме і проти них. Українська революція не допустить «таємної дипломатії» і таємних варшавських угод, які віддавали велику територію української землі ворогові.

Трудно передбачити форми, в які укладеться конфлікт двох світів, що протистоять один проти другого, готуючись до вирішального удару. Між цими двома силами незалежно від них діє і діятиме, третя сила — національно-визвольна революція поневолених народів.

Українські політичні сили, як і кожен громадянин української землі мусять визначити своє місце до цієї вирішальної сили, визначити своє місце у національно-визвольному фронті. Питання стоять ясно і чітко.

За інтернаціональну єдність, за яку бореться і большевизм, в якій національна культура зберігається тільки за формою, щоб в її шати оздоблювати імперіалістичну інтернаціональну культуру? Чи за суверенні національні держави і через них до міжнародної світової співпраці?

Гегемоном національного і соціального визволення є робочий клас, як це прокламує у своїх програмових виданнях УРДП, чи вся нація?

Пролетарська демократія чи українське народоцарство?

Чи «Для підвищення культурно-виробничого рівня сільського господарства і для створення єдності міста й села, що зцементує національний фронт українського народу, поглиблюється і закріплюється спеціалізація продуцентів сільського господарства, **через існування і розбудову технічно найпередовіших, спеціалізованих великих його форм**» (п. 12 Програди засади УРДП).

Простіше: Чи український хлібороб, продукуючи хліб своєю власною працею на власній землі ним розпоряджатиметься на свій розсуд, чи оновлені колгоспи («найпередовіші спеціалізовані великі форми сільського господарства» за УРДП) творитимуть базу соціально-виробничої організації села?

Чи кон'юнктивні світові сили вирішать відродження УСРД, чи власні революційні сили української нації?

Відповідь на ці питання зумовлює місце в національно-визвольному фронті так українських політичних сил, як і кожного громадянина землі української.

Віктор Віг-о.

ЄДНІСТЬ СВІТУ І СВОБОДА НАРОДІВ

«Світ став малим... Науково-технічний прогрес зробив такі великі кроки вперед, що державні кордони вже стали просто дурним жартом... Стародавня уява про національну суверенність в наш час уже має бути викинута до старого заліза... Ми повинні нині поважно задуматись над тим, що колись було лише видінням поетів і мрійників: **парламент людства, союзна світова держава** — це тепер найбільш реальна життєва проблема часу...»

Такий в основному тон домінує тепер у світовій політичній публіцистиці. І не тільки в публіцистиці, а й у висловлюваннях провідних мужів сучасної міжнародної політики. Саме цими думками надихнені і різні проекти «Світового Федерального Уряду», «Сполучених Штатів Світу» та різні «паневропейські», «панамериканські», «паназійські» й інші континентальні концепції організації між-

народних взаємин, що їх тепер проголошують, над ними дискутують і т. д.

Що це? Як це все треба розуміти? Чи є щось абсолютно протилежне й вороже тому, до чого нині прагнемо з усіх сил ми — народи АБН, що саме ідеал **національної суверенності** поставили собі за мету в боротьбі з большевицьким імперіалізмом? Чи з цього має виходити, що стремління наших народів до здобуття своєї державної незалежності є вже перестарілими, несвоєчасними і тому мають бути поставлені під сумнів?

Щоб чітко висвітлити всі ці питання, треба докладно розглянути всю проблему в цілому — проблему організації світу, як вона стоїть нині, і концепцію АБН в розв'язанні цієї проблеми.

Так, світ дійсно нині переживає дуже критичну добу, в якій настає гостра потреба рішучої і глибокої зміни доцьогочасної загаль-

ної структури людських взаємовідносин — в рямцях окремих народів і між народами в світовому масштабі. Цей критичний стан особливо рельєфно виступає на тлі технічного прогресу, що особливо за останні роки своїми темпами набагато випередив всі останні складові частини загальнолюдського прогресу, а найбільше — суспільно-політичний прогрес. Щодо науково-технічного боку — людство стало вже на порозі атомового віку, в той час, як у суспільно-політичній царині воно все ще перебуває на рівні, так би мовити, парового віку. Сталася певна диспропорція між рівнем науково-технічного і рівнем суспільно-політичного розвитку людства. В наслідок цієї диспропорції витворився такий стан, що атомова енергія, володіння якою могло б ошчасливити людство, зробивши людину дійсно царем природи, не може нині бути поставлена на службу людству тільки тому, що для цього потрібна така господарська і політична **єдність** світу, якої ще нема, в нинішньому, поділеному на антагоністичні держави й державно-політичні системи, світі. Через те й сталося так, що атом уже перетворився на жах і прокляття людства, стаючи кошмарним знаряддям руйнівної війни, неминучої при сучасній організації, вірніше — при сучасній неорганізованості, світу. Свідомість цієї диспропорції дедалі більше проникає в уми нашого покоління як свідомість неминучої катастрофи, якщо тепер уже не буде зроблено рішучих кроків в напрямку до радикальної зміни сучасної організації світу в вигляді його господарської і політичної єдності. Саме це й примушує нині політичних діячів різних держав так різко акцентувати проблему світового уряду, як це заакцентовано в наведеній на початку цієї статті цитаті.

Вже одне виставлення цієї проблеми на порядок денний міжнародного політичного життя свідчить про те, що на наших очах відбувається глибокий і поважний процес загального органічного росту людства. Треба мати на увазі, що це не тільки політичний, а й соціологічний процес. Людство, дійшовши в своєму науково-технічному розвитку до нового, вищого ступня, свідомо сягає на цьому рівні до нового, вищого ступня і своєї суспільно-політичної самоорганізації. На цьому ступні мають постати нові, вищі форми людських взаємовідносин всередині народів і між народами. В цілому ж має постати нова доба, а в ній і нове поняття держави, державної суверенності народу і нові державно-правні норми.

Це народження відбувається під знаком «Змагання за нову організацію» світу. Але в цих змаганнях відразу ж виявились дві цілком відмінні тенденції, що дали у висліді дві цілком протилежні концепції організації світу. Різниця між ними полягає в тому, що вони цілком по різному підходять до централь-

ної проблеми організації світу — **проблеми нації і національних держав**. Одна з них виходить із нації і національної держави, вважаючи їх минулими історичними категоріями, що нібито, саме на сучасному шаблі розвитку людства, мають зникнути, уступивши місце новій, вищій — **понаднаціональній** формі державної організації людства як єдиної **безнаціональної** цілоти, тобто — спільноти, чи, радше, механічної збірноти «просто людей» на землі. Друга ж, навпаки, — виходить з позиції ствердження нації і національної держави як вічних, лише в формах своїх, а не в змісті, історично-змінних категорій, що **саме** на сучасному шаблі розвитку людства мають найповніше себе творчо виявити, піднісшись до нової, вищої — **міжнаціональної і міждержавної** гармонійної форми співжиття різноманітного в своїй різнонаціональній складності й єдиного в цій різноманітності людства, отже людства — не механічної збірноти «просто людей», а спільноти націй-органічних спільнот, формою життя яких є національна держава. Метою, що впливає з першої концепції, є наднаціональна державна конструкція, яка має **об'єднати** світ, ліквідуєчи нинішні національні держави, і тому ми її називаємо «наднаціональною», по суті ж — **антинаціональною**. Метою ж другої концепції є міжнаціональна і міждержавна конструкція, в якій мають **об'єднатися** національні держави для взаємної творчої співпраці і погодження всіх інтересів, тому ми називаємо її «міжнаціональною» і також — просто національною концепцією.

Розглянемо ближче першу — наднаціональну, чи антинаціональну концепцію організації світу.

Не тяжко збагнути, що ця концепція тісно пов'язана з **імперіалізмом** або, власне, «ультраімперіалізмом» однієї якоїсь імперіалістичної держави, що прагне не тільки надалі зберегти цілість багатонаціональної імперії, а й розширити її на весь світ. Адже цілком зрозуміло, що наднаціональну державну конструкцію може створити тільки якась зовнішня могутня **сила**, що вже стоїть **над націями**, отже шляхом об'єднання **зверху**, бо ж хто повірить, що це могло б статися **знизу**, шляхом добровільного самозречення **всіх** націй одноразово? Принаймні не можна потішати себе ілюзією, що така конструкція могла б постати без насильства вже **тепер** і взагалі в цьому столітті, коли — як ніколи — проквітають національні егоїзми серед усіх без винятку народів, і ні в кого немає навіть натяку на бажання самозречення національного егоїзму. Можна хіба що припустити **теоретичну** можливість еволюційного розвитку людства в напрямку наднаціональної єдності, але для того потрібно б було людству спочатку перейти цілий довгий період органічного витворення такої єдності в гармонійній міжнаціональній, міждержавній конструкції.

В такому разі — це тільки пісня далекого майбутнього, цілком нереальна в сучасній дійсності. Реально ж-наднаціональна концепція організації світу є ультраімперіалістичною концепцією.

Але ця концепція має кілька варіантів. Першим, найбільш послідовним, класичним варіантом є большевицька концепція всесвітньої советської наднаціональної наддержави через світову комуністичну революцію. Теоретичною основою цієї концепції є марксистська інтернаціоналістично-нігілістична (в даному разі — антинаціональна) доктрина, а практичним її рушієм — московський імперіальний центр, репрезентований большевицькою тоталітарною монопартією. Саме ця монопартія і є та зовнішня сила, що іменем вищості однієї класи — пролетаріату — поставила себе **над націями**, і саме їй призначено, за цією концепцією, змінити не тільки форму сучасної організації світу, а й змінити, і то — насильно, саму субстанцію всіх національних людських спільнот і одиниць, довівши до зникнення всяких національних відмінностей і особливостей та до побудування безнаціонального комуністичного суспільства за виготовленими вже в кремлівських теоретичних лябораторіях схемами.

Другим, трохи оберненим і власне, невдалим варіантом чи радше своєрідною відміною большевицької концепції, була нацифашистська концепція всесвітньої панарійської наддержави з гегемонією однієї «вибраної» раси, а радше — однієї нації над усіма іншими. Різниця між нею і большевицькою концепцією тільки в тому, що її метою було не безнаціональне людство, а **однаціональне**, — однаціональне в розумінні існування однієї нації як суб'єкта історії людства при наявності й інших, але лише як «об'єкта творчості» однієї нації. Обидва ці варіанти кінець-кінцем тотожні, бо ж одне безнаціональне людство — це й є по суті однаціональне людство. Рушійною силою тут був германський расово-національний егоїзм, виразником якого була нацифашистська тоталітарна монопартія. Іменем вищості однієї раси вона поставила свою націю і себе, як її уособлення, **над усіма націями**, намагаючись так само, як і большевики силою змінити не тільки форму організації світу, а й саму субстанцію всіх інших національних людських спільнот, довівши до зникнення шляхом простої фізичної ліквідації всіх інших націй, тобто, як уже сказано, ліквідації кожної із них як суб'єкта і перетворення всіх їх разом в об'єкт панування однієї нації, згідно з «надлюдською» канібальською «філософією» нацифашизму. Цей варіант дуже швидко зазнав цілковитого краху через своє надто одверте цинічне ставлення того наднаціонального ультраімперіалізму, який напр., в большевицькому варіанті дуже хитро-мудро зашифрований.

Тепер висувається інший, третій варіант

наднаціональної концепції організації світу. Він саме тепер особливо входить «в моду». Це концепція світової держави в формі Сполучених Штатів Світу. Виразником її назовні стає середовище космополітично настроєних інтелектуалів і науково-технічної еліти наймодернішої і наймогутнішої імперії сучасності — США, що саме її вони, очевидно, і мислять не тільки прообразом, а й центром майбутньої світової держави. Фактичним же автором її є, звичайно американський надкапітал, що прагне неподільно панувати над світовим ринком і над світовим господарством. Саме ця концепція і є найфіліш безпосередньо зв'язана з проблемою атомової доби, зовнішнє з проблемою атомної бомби, і тому вона десь уже названа продуктом «атомової політики». В основі її лежить теорія економічної неподільності світу, що в атомову добу став уже «малим», та конечности господарської і політичної **централізації** цього «малого» світу. Перешкодою до здійснення такої централізації вважається поділ людства на нації і, тим самим, — світу на національні держави. Тому проклямується конечність переступити через націю і національну державу, відкинувши їх як анахронізм і заступити їх планетарним поняттям «громадян землі», «громадян Світу», приблизно за зразком громадянства США («американізація світу», «американізм»), тобто на наднаціональному чи по суті безнаціональному, принципі. Звичайно, при цьому мають на увазі максимум можливої індивідуальної свободи для кожної одиниці — члена світової держави, керованої, звичайно, найдемократичнішим світовим вселюдським парламентом. Власне цей, так би мовити «ультрадемократизм» і ця тенденція до своєрідного «атомізування» людського суспільства, тобто до розщиплення органічних національних людських спільнот на їх дрібніші складові частки, — індивідууми — та конструювання на базі їх механічного поєднання нового типу наднаціональної наддержави й є основною характеристичною рисою цього варіанту. В цьому й полягає його суттєва різниця в порівнянні з большевицьким і похідним від нього — оберненим нацифашистським варіантом, що, навпаки, — прямує до тотального поневолення індивідуума через його колективізацію за інтернаціонал-комуністичним чи націонал-соціалістичним зразком.

Але не можна не зауважити також деяких спільних рис цього ультра-демократичного («американістичного») варіанту з ультратоталітарним большевицьким і навіть з його нацифашистським відміною. Напр., в теоретичній площині інтелектуальний космополітизм «американізму» і, коли можна так висловитись, його футуризм (перестрибування через реальну сучасність у фантастичне майбутнє) багатьма своїми точками збігається з інтернаціоналістичним нігілізмом (антинаціо-

налізмом) і соціалістично-комуністичним утопізмом большевицького варіанту. А в практичній площині, коли взяти до уваги, напр., недвозначне посилання «американістів» на такий аргумент, як атомова зброя, що в руках однієї держави має стоги гарантом «світового миру», «світової єдності», і нарешті, «світової держави», — хіба цей варіант такий уже протилежний тому, який базувався на «надлюдському» цинізмі «аргументації», в якій домінувала не сила аргументу, а **аргумент сили?**

Нарешті, коли ми стверджуємо зв'язок наднаціональної концепції організації світу з імперіалізмом, то не можемо ми не ствердити також і її зв'язку з тоталітаризмом, не зважаючи на менший чи більший, спекулятивно чи щиро проголошуваний демократизм того чи іншого варіанту цієї концепції. Всякий імперіалізм у сфері національних відносин щільно пов'язаний з тоталізмом у сфері індивідуальних відносин людей, бо всяке національне поневолення пов'язане з індивідуальним поневоленням людей. Імперіалізм — це і є тоталізм в сфері національних (міжнародних) відносин, тотальна інтеграція (зведення до однієї величини) окремих націй. Його обов'язковою функцією є поневолення націй, а в них — національних (бо інакших в природі не існує) людських індивідуальностей. Отже, — **всякий імперіалізм є антидемократичний**. І зовсім нічого не значить те, що «американісти», «атомізуючи» людське суспільство, стоять на засаді найбільшого демократизму, за яким вони хочуть будувати новий світ «просто людей», рівних у своїх індивідуальних демократичних правах. В цьому ультрадемократизмі немає нічого суттєво нового, бо засаду такої ж «рівності прав» для всіх людей, незалежно від їх національностей, признають у своїй імперії і большевики, як зрештою і деякі інші імперії у минулому й тепер. Але позбавляючи рівності прав нації, звели ту рівність на нівець, бо логічно мусіли прийти до політики **асиміляції** націй в ім'я однієї, звичайно панівної, нації в імперії, ціною неминучого насильства над свободою **національної** людської індивідуальності, а це й, є тоталізм. До цього ще треба додати взаємозв'язок між національним і соціальним поневоленням та зв'язок сучасних тоталітарних систем в сфері соціально-політичних внутрішньо-національних відносин людей з імперіалізмом цих систем, отже — зв'язок між імперіалізмом і тоталітаризмом взагалі, як двох явищ однієї природи, що однакою мірою є болячкою сучасності. Але про це буде мова далі. В даному ж разі нам важливо вже хоч би на тлі міжнародної сфери людських відносин ствердити той факт, що ультраімперіалізм цієї концепції несполучний з демократизмом в його властивому сенсі, а навпаки — стежки від неї ведуть аж до ультратоталізму...

Нині ми маємо справу з двома варіантами наднаціональної концепції організації світу — большевицьким і, сказати б, «американським». Але тут же треба внести ясність: називаючи другий варіант «американським», ми вважаємо, що він є не урядово американський, а, так би мовити, духово-американський, бо цю концепцію не висуває урядова політика США, а — лише американських інтелектуалістів і... капіталістів та їх апологети також і в іншій пікулі, що стоять на засаді саме «американізму». Щодо нацифашистського варіанту, то він, як уже сказано, такий примітивний і ворожий людству, що цілий світ його, як зрештою, і він сам себе, вже раз і назавжди заперечив. Отже, говорячи далі про наднаціональну концепцію організації світу, ми будемо мати на увазі тільки згадані два варіанти, що існують тепер.

Характеризуючи в цілому наднаціональну концепцію організації світу, як вона представлена нині, треба відзначити в ній два моменти: поперше, в своїй теоретичній основі вона є наскрізь **нереальна**, фантастична, по-друге, в своїй практичній суті вона ультраімперіалістична і, зрештою, також ультратоталітарна, а тим самим — **антипрогресивна**. Нереальність її підтверджується тим, що вона побудована на ґрунті заперечення такої реальності, якою була і є нація, в якій лише і проявляє повноту свого не лише матеріального, а й духового буття, реальна національна, а не абстрактна позанаціональна, людська індивідуальність. Власне, однобокий **матеріалізм** і **раціоналізм** в підході до людини і до нації — це й є те, що свідчить про нереальність теоретичної основи цієї концепції і навіть більше — про її фальшивість. Звідси і її фантастичність: панування того, що не піддається плянуванню, творення законів для того, що підвладне вищим ніж людські, законам і що є само законом для кожної людини, в тому числі і для зарозумілих інтелектуалів — конструкторів майбутнього. Практично ж це веде прямо до диктату сили тих, що в інтересі наперед видуманої конструкції присвоюють собі право робити хірургічні операції над живим організмом національних людських спільнот з метою надання цілком нового вигляду світові. Саме на цьому ґрунті, як відомо, і виростають всі тоталізми і імперіалізми.

Зв'язок цієї концепції з імперіалізмом такий очевидний, що не потребує спеціального доведення. Але деякі апологети цієї концепції доводять (або це можна вловити в їх доведеннях іншого), що саме імперіалізм і навіть ультраімперіалізм цієї концепції і є тим, завдяки чому вона особливо «сучасна» і «прогресивна». Обґрунтовують це тим, що, мовляв, імперіалізм «великопростірне господарювання, це економічна тенденція сучасності, зумовлена логікою науково-технічного прогресу, що нібито й вимагає інтеграції, а не

диференціації (роздрібнення) людства. На цій підставі роблять висновок, що в ім'я загального прогресу людства треба вітати творення «великодержав» і «великонародів» як явище прогресивне і, навпаки, націоналізм, що його засадою є суверенізація націй нібито суперечить прогресові. Така тенденція характеристична для большевицького ставлення цього питання і така ж тенденція звучить в «великопростірних», «великодержавних», та інших «атомових» теоріях «американізму», обох півкуль. В большевиків вона являється в оцінці імперіялізму як «вищої» стадії розвитку капіталізму», тобто тієї стадії, що за марксо-ленінською діалектикою, безпосередньо підводить людство до вищої стадії його розвитку — комунізму і т. д. В «американістів» імперіялізм виправдується «централізацією» світу. І в обох випадках робиться один висновок — про атавізм (віджилисті) інституту національної держави і про неминучість відмирання нації взагалі. І в обох випадках маємо посилення обов'язково на «прогрес».

Але в цих теоретизуваннях звичайно береться до уваги тільки одна сторона прогресу в господарсько-економічній галузі життя людства і то саме в зв'язку з розвитком науки і техніки. При тому забувається про другу, головну сторону прогресу: його морально-правну і взагалі духову сторону. Забувається, що саме поняття «прогрес» є ідеалістичне поняття і що властивий сенс прогресу людства полягає в досягненні ним ідеалу **свободи й справедливості**, що є первоосновою **гармонії**, до якої вічно прагне людство. А коли так, то прогресивним є тільки те, що наближає людство до цього ідеалу. З цього погляду — науково-технічний прогрес, а з ним — економічно-господарський розвиток і матеріальний добробут людства — це речі, що мають служити піднесенню кожної людини і кожної людської спільноти до вищого ступня їх індивідуальної і збірної свободи та до забезпечення більшої справедливості між людьми і спільнотами, тобто — до гармонії їх інтересів. Отже, не несправедливість через насильство над свободою одиниць і спільнот на догоду тій чи іншій господарсько-економічній системі, хоча б і зумовленій науково-технічним прогресом, а справедливе **використання** їх саме для забезпечення свободи цих одиниць і спільнот — ось що лежить в основі правильного розуміння прогресу.

І саме так, а не інакше, прогресує в своїй історії людство. Не ступінь розвитку виробничих сил (техніки) сам по собі визначає такі етапи історії людства, як античність, феодалізм, капіталізм, і, врешті, та епоха, на порозі якої ми нині стоїмо, а ступінь розвитку людської індивідуальності і здобуття нею свободи і справедливості в виробничих взаєминах людей — від рабства, через кріпацтво до вільнонайманої і, нарешті, просто невіль-

ної праці. Що вищий рівень науково-технічного піднесення, то вищий рівень самоосвідомлення людини, то вищий рівень морально-правного забезпечення людської індивідуальності, то вищий рівень забезпечення свободи і справедливості. Це бачимо передусім у сфері соціальних відносин в рямцях кожної національної людської спільноти. Але це ж саме бачимо в сфері міжнаціональних відносин у рямцях цілого людства.

Людина не є лише одиниця сама по собі, а обов'язково є також член органічних спільнот — кровної (родина) і кровно-духової (нація), гієрархічна єдність яких лише складає собою поняття 'людство', а не механічна сума звичайних рівновартних одиниць. Тому повнота життя людини і повнота вияву її індивідуальності в рямцях людства реально можлива тільки через ці спільноти в їх гієрархічній послідовності. Отже, своє місце й своє становище в людстві людина знаходить тільки через націю. При чому — нації, міняючи свої форми в часі і просторі, існують вічно, тобто — зникання одних націй і поява других є тільки прогресом їх історичної трансформації (перевтілення), але вони все існували і існуватимуть як проміжна субстанція між людиною (індивід-родина) і людством. Таким чином і поняття свободи й справедливості для людей невід'ємне від поняття свободи і справедливості для націй. Але формою вияву життя нації є національна держава. Тому національна свобода — це свобода державної творчості нації. Національна держава є єдиним реальним гарантом свободи нації. Нація ж, як і людина, може бути цілком вільною лише в рівності з іншими. Справедливі відносини — це відносини рівності. Такої рівності нація може досягнути лише в своїй державі. Отже, справедливість, відносин між націями — це повна держава суверенітету всіх націй. Це й є перша підвалина гармонії людства. Гармонійні відносини між людьми — це перш за все гармонійні відносини між націями, — тобто — між національними державами. Гармонія в людстві, гармонія в світі — це гармонія внутрі національна і міжнаціональна одноразово. Інакше кажучи — ідеалом гармонії людства є те, що ми формулюємо: **свобода народів і людини**. Це й є метою прогресу людства. І цієї мети воно все більше досягає в процесі свого історичного росту. Це відбувається поряд з економічним, науково-технічним, культурним і всяким іншим прогресом.

Подібно до того, як в середині окремих національних спільнот людина з кожним щаблем розвитку виробничих сил і виробничих відносин здобуває все більше соціальну свободу і справедливість, так в межах людства кожна національна спільнота з кожним щаблем загальнолюдського прогресу здобуває все більшу національну свободу і справедливість.

Національна і соціальна свобода і справедливість між собою нерозривно зв'язані, бо національна свобода і справедливість для спільноти означають не якусь абстрактну свободу і справедливість для якоїсь абстрактної нації, а свободу і справедливість для конкретної **національної людини**, яка не може бути вільною соціально при національному поневоленні, як, зрештою, і навпаки. А така **повна**, тобто і національна і соціальна свобода і справедливість реально може існувати тільки в суверенній національній державі. Тому то на всіх етапах змагання людей за свободу ми бачимо змагання націй за свою державну суверенність. Прогрес людства — це є прогрес все більшої індивідуалізації і суверенізації одиниць в національних спільнотах і національних спільнот в людстві. Отже — нація і національна держава не тільки не відмирає в наслідок прогресу людства, а, навпаки, все більше утверджується і викристалізується. Ствердження нації і національної держави як інституту людського життя скріплюють все нові морально-правні поняття, які від прогресу все більше уточнюються.

Це, суперечачи самі собі, мимоволі мусять ствердити і самі теоритики відмирання націй і національних держав. Напр., більшовики за вченням марксо-ленінського інтернаціоналізму, появу нації, як державотворчого чинника, приписують саме добі капіталізму, тобто, за тим же вченням, вищій добі розвитку людства, а в вищій стадії — в добу імперіалізму — стверджують навіть факт доростання до ступня державотворчих націй найвідсталіших, поневолених імперіями колоніальних народів. Тож логічно — треба б визнати **націоналізм** саме тією найновішою стадією розвитку людства, що характеризує сучасність. Але в силу своєї імперіалістичної природи, більшовики цю стадію вважають за імперіалізм. Про те, вся ця теорія — це суцільне фальшування. Якщо вже говорити про відмирання, то відмирають саме тенденції панування одних націй над другими, як і тенденції панування людини над людиною взагалі. Ці тенденції все більше оцінюються як злочинні з морально-правного боку. Інститутом же панування однієї нації над другими є імперія, і оті їх тенденції панування над іншими називаються імперіалізмом. Ці тенденції, як і нації та національні держави, також існували завжди в історії людства, але напр., в епоху рабовласництва вони були ніким і нічим необмежені, в епоху феодалізму вони вже обмежувались нормами лицарської шляхетности основаної ще на праві сили; в епоху капіталізму вони вже усвідомлюються як насильство, але ще соромливо приховуються облудою дипломатичної брехні; в наш час вони починають вже переслідуватись міжнародним законом, — як міжнародній злочин.

Отже, прогрес людства в морально-правній і культурно-духовній площині йде в тому напрямку, що суверенність людини в нації (в національній державі) і нації (національної держави) в людстві (міжнародній, міжнаціональній єдності) стає самозрозумілою і єдино-справедливою формою організації людських взаємин у світі. І, навпаки, всяке насильство над людською індивідуальністю в рямцях нації (тоталізм) і над національною спільнотою в колі інших спільнот (імперіалізм), як суперечне ідеалові прогресу людства — свободі і справедливості — виключається. Тому, власне, імперіалізм тепер вже стає пережитком, що став гальмом прогресу людства. Імперіалізм як антинаціональне явище, так само, як і капіталізм, що нині теж стає вже антисоціальним явищем, переключується загальнолюдським прогресом. І вони мають зникнути. Симптоми їх близького кінця є національні і соціальні революції, що характеризують наш час. І саме тепер, як синтеза прагнень людей до національної і соціальної свободи й справедливості, викристалізується суспільно-політичний рух, що називається — або й не називається, але є в своїй суті ним — націоналізмом.

Націоналізм — це пряма антитеза імперіалізму в міжнародних відносинах і капіталізму в міжлюдських відносинах всередині нації та означає здійснення провідної тенденції прогресу людства на сучасному щаблі його розвитку — суверенізацією народів через піднесення їх на ступінь рівноправних націй-держав у світі і суверенізації людей через піднесення їх на ступінь рівноправних індивідуальностей в лоні нації-держави, яка, як однаковий для всіх її членів вищий надрядний чинник, саме таку рівноправність гарантує. Націоналізм виключає поневолення народів імперіалізмом і поневолення людини капіталізмом. Він означає свободу народів і людини. І це повністю відповідає меті прогресу людства. І це також повністю збігається з тенденцією сучасного розвитку людства, коли саме науково-технічний і економічно-господарський прогрес поставили на порядок дня проблему нової, гармонійної організації світу на засадах свободи й справедливості.

Націоналізм нині як суспільно-політичний рух, — це поглиблення й доповнення **демократії**, це, властиво, і є сама **справжня демократія**, тобто **народоправство** на тому щаблі розвитку народів, коли вони остаточно з невідомої себе етнографічної маси перетворюються в свідому себе національну спільноту — націю-державу. Це вже не ліберальна — «атомізуюча», і не більшовицька — «тоталізуюча», а органічно-національна — **гармонізуюча** людське суспільство, демократія. Зрештою — демократія з'явилась і розвивалась завжди — поряд з націоналізмом. Всі найбільші демократичні революції в історії людства, були також моментами найбільшого на-

ціоналістичного піднесення народів, охоплених ними. Велика Французька Революція зродила націоналізм-Франці, що створив велич французької нації-держави. Велика Американська Революція зродила американську націю і її націоналізм. Велика Європейська Революція (1848) пробудила націоналізми європейських народів і оформила їх в нації-держави. Велика Революція Народів Східної Європи і народів Азії 1917—1918 рр. викликала націоналістичний ентузіазм народів сходу Європи й Азії — і їх націоналізми і дотепер стоять там в боротьбі з большевицьким імперіялізмом. І нині, саме в той час, коли всі теоретики імперіялізму в один голос співають пісню про відмирання нації і національних держав та про реакційність націоналізму, ми бачимо, що скрізь, де народи прагнуть до здійснення широко-рекламованих гасел демократії, вони з небувалою досі гостротою ставлять питання про свої національні держави, а їх націоналізми атакують імперіялізми на всіх континентах. Отже, ми бачимо якраз не відмирання націй-держав, а саме **народження і відродження** все нових націй-держав, від чого все меншають і роздробнюються імперії. При цьому, на диво імперіялістам, вилазять на світ Божий і заявляють про своє рівне з усіма іншими право на життя такі нації, які вже були «вмерли» для світу імперіялізмів і були поховані ними, а тепер, раптом, воскресли.

Зростання націоналізму відбувається також і в середині «старих» націй-держав, в тому числі і серед тих, що являють собою осередок імперій. Це відбувається як процес соціального упорядкування цих національних організмів саме шляхом гармонізації всіх їх національних сил, проходить це в вигляді **націоналізації*** їх як економічного і цілого державно-політичного життя цих націй-держав, що рівнозначне їх поглибленій демократизації. При тому цікаво, що й тут націоналізм стоїть в позиції заперечення імперіялізму. Нації-держави, що в середині так би мовити, націоналізуються, тобто стають на засади справжньої демократії в тих випадках, коли вони були центром імперії, відходять від принципів імперіялістичної політики і з логічною послідовністю поступово переходять також на позиції справжньої демократії і щодо процесу суверенізації народів своїх колоній і доміній отже, — по суті зрікаються імперій. Націоналізм, як оздоровлення національного організму через концентрацію його сил на своїх власних внутрінаціональних інтересах, мусить привести кожна націю до відмовлення від імперіялізму, що ці сили розпорошує і розкладає. Щось подібне можна спостерігати тепер на прикладі з англійською демократією, процес націоналізації якої

*) націоналізації в розумінні підпорядкування всього інтересам нації.

щойно починається. При чому — цей процес руїнує, не тільки англійський імперіялізм, а й англійський капіталізм.

Антиімперіялістичний і антикапіталістичний характер націоналізму тісно поєднаний також з його антигосподарним демократичним характером. Тоталітаризм є дитиною імперіялізму, бо він — це капіталізм в умовах імперіялізму. Це значить, що саме імперіялістична держава, що йде на завоювання і поневолення інших народів в інтересах своєї імперіальної могутності (імперіялізм і тоталітаризм нерозлучні з імлітаризмом) обов'язково опиняється під диктатурою тоталітарної монопартії, через яку здійснює свою диктатуру монопольний капітал, бо ж ця монопартія удержавлює цей монопольний капітал, і тоді постає диктатура удержавленого монопольного капіталу, втілена неподільно в одній особі-монопартії, тобто постає **державний капіталізм** — цей найпотворніший вид капіталізму, що є остаточним вислідом всякого тоталітаризму. Цю закономірність виродження капіталізму «на вищій стадії його розвитку» — імперіялізму в тоталітаризм — як диктатуру монопольного капіталу дуже добре дослідили й висвітлили в своїй публіцистиці большевики, але тільки на тлі своєї нездалої копії — нацифашизму, хоч різниця між цими двома видами тоталітаризму тільки в тому, що нацифашизм був лише агентурою монопольного капіталу, а большевизм сам поєднав в собі і монопартію і удержавлений монопольний капітал.

Націоналізм, що в соціально-політичному сенсі є народовладом, тобто справжнього демократією, — це непримирений ворог влади будь-якої паразитарної клітки над народом, отже ворог диктатури над народом і монопартії, і монокапіталу, і того й другого разом в большевицькому сполученні. Непримиренність націоналізму до комунізму-большевизму, що є клясичним зразком тоталітаризму і родоначальником всіх тоталітаризмів на землі, — загально відома. Але фактом є також, що саме націоналізми так прискорили падіння нацифашизму в Європі — цього «лицаря на час» від тоталітаризму. Зрештою, швидке падіння нацифашизму було й так неминучим, бо нацифашизм був явищем неприродним, будучи невдалою спробою поєднати речі, які не можна між собою погодити — імперіялізм-тоталізм з одного боку, націоналізм з другого. Властивою стихією імперіялізму і тоталізму є інтернаціоналізм (антинаціоналізм), тому то це сполучення є таким органічним в большевизмі.

Отже в сучасній дійсності існує такий двоподіл сил, що діють у світі: з одного боку — імперіялізм-тоталізм, з другого боку — націоналізм-демократія; з одного боку — поневолення народів і людини, з другого — свобода народів і людини; з одного боку — затримання і викривлення прогресу, регресу, з

другого — прогрес в його природному вигляді. Сили прогресу штурмують те, що гальмує прогрес і несуть з собою світові його оновлення через революцію. Це сили революційні. Їх намагаються здушити сили реакції, що вперто, наперекір новому життю хочуть увіковічнити в світі своє непотрібне існування. В цих протиприродних намаганнях постають і такі явища, як наднаціональний (антинаціональний) ультраімперіалізм, що є в своїй суті також наднаціональним (антинаціональним), ультратоталітаризмом.

Таким чином всі «надпрогресивні» — чи «ультрапрогресивні» прикраси наднаціональної концепції організації світу спадають з неї в зіставленні її з дійсними тенденціями загальнолюдського прогресу, взятого в його цілості, а не лише з одного якогось боку. Бо ж не можна дійсно увесь прогрес людства звести тільки до прогресу в ділянці його економічно-господарського життя і то лише в зв'язку з його науково-технічним прогресом. Нема якоїсь особливої окремої тенденції господарсько-економічного і науково-технічного прогресу. Він є тільки тлом, на якому йде загальнолюдський прогрес. І ніщо з досягнень прогресу людства в морально-правній і духово-культурній площині не повинно бути принесене в жертву господарсько-економічному і науково-технічному прогресові. Ніщо такої жертви і не вимагає. Тим більшим непорозумінням є твердження фетишизуючих науково-технічний прогрес інтелектуалів, що ніби цей прогрес перекреслює як застарілі такі вартості, як нація і національна держава.

Це є звичайна чергова манія, що опановує часто гарячі голови, в яких увесь світ і ціле життя сконцентровується нараз в одній точці, в даному разі — в точці атомової техніки. До речі — завжди в моменти особливо високого піднесення науково-технічного прогресу серед певної частини людей виникає наївна віра в те, що з тим чи іншим відкриттям почалася вже цілком нова ера в житті людства, коли вже все взагалі не може бути таким, яким було досі, все конче мусить в зв'язку з тим відкриттям абсолютно змінитись. Більше того — говориться про те, що все, і перш за все — сама людина, вже інша. Отже — перед лицем нових, далеких перспектив несподівано відкритих для людини наукою, виникає серед людей бажання так би мовити, перестрибнути через самих себе. Ще в часи Жюль Верна людина в своїй уяві була вже громадянином не тільки планети, а цілого космосу, і їй здавалося, що їй відкрилися такі могутні сили, що вона вже далі не може бути такою, як була досі, бо й світ уже не такий і т. д. Вдруге це повторилося в часи Велза. Але життя і далі йшло своїм звичайним річищем, прийнявши, звичайно, до відома і до служби собі всі нові відкриття, а світ, люди й далі лишилися в своїй суті все тими ж самими, бо сама їх природа від того, що поставали нові

види транспорту, зв'язку і приходили на службу нові види енергії, — електрика, радіо — ніскільки не змінювалася. Всі зміни, що їх приносила нова техніка в світ, самої природи речей взагалі не зачіпають, бо ці зміни саме на базі цієї природи речей відбуваються і їй, незмінній природі служать, а не ставлять собі її на службу, не підкоряють її собі, переробляючи її наново в самій суті. Тому і ті зміни, що їх приніс уже чи ще принесе в світ атом не є такі апокаліптичні, як їх малює розпалена уява. Не кінець доцьогочасного «старого» світу і, тим більше, не кінець світу взагалі, так само і не кінець доцьогочасної людини або кінець людини взагалі несе з собою атом. Найбільш певно, що атом буде служити людині, такий, якою вона взагалі є.

Повертаючись до питання про націю, можна також сказати напевно, що людина, будучи й далі людиною, буде й далі не тільки матеріальною, а й духовою істотою, а тим самим буде — національною людиною, тобто часткою якоїсь органічної національної спільноти, яка немає ніяких підстав, в зв'язку з «атоміфікацією» світу, зникнути, так само, як не зникла вона, а навпаки — більш окреслилась і розвинулась в зв'язку з електрифікацією, радіофікацією і т. д. Можна напевно сказати, що розвиток людства і в атомову добу йтиме по лінії дальшого духового удосконалення, духової організації, а тим самим і духової індивідуалізації людей і людських спільнот. Звичайно, це буде йти разом і з поглибленням єдності і солідарності людства, але єдності індивідуальностей, а не єдності нумерів, — єдності, що стверджуватиме, а не заперечуватиме, ці індивідуальності. Хіба ж не так було й досі, коли напр. з усе більшим упромисловленням країн і все більшим їх господарським взаємопов'язанням все більше стверджувалась, а не стиралась, людська індивідуальність робітника і національна індивідуальність народу. Очевидно так само піде розвиток і далі. І це аж ніяк, не обов'язково, має привести до самознищення людей. Удосконалення людства, як уже про це говорилось, означає не тільки удосконалення техніки виробництва, а й удосконалення духової організації, моралі, права і т. д. В цьому розумінні людина дійсно міняється зі зміною її науково-технічного рівня. Тому то людство й доходить нині на порозі атомової доби, до засудження загарбницької війни, як міжнародного злочину.

Організація людства дійсно має пристосуватись до самою ж людиною створених сил, але не змінюючи задля цього те, що становить її духову суть, не відмовляючись від себе, не перескакуючи через себе. Отже, людина і нація — як органічна спільнота людей і держава — як форма життя нації — можливо і в зміненому зовнішньому виді, залишаються існувати і далі. Зміниться лише їх характер, вірніше — характер їх відносин

між собою, тобто — змінюються морально-правні основи їх взаємовідносин. Безперечно постануть нові, вищі форми організації людського життя, але саме на базі існування національної людини і національних людських спільнот, саме для їх існування, а не ціною їх існування.

Але підійдімо до цього питання з погляду потреб конкретної сучасної дійсності. Атом? Змаління світу? Господарська єдність? Великопростірне господарювання? Так! Всі ці проблеми дійсно гостро ставлять сучасність перед людством нині. Але хіба розв'язанню цих проблем заважає саме існування націй і національних держав? Ні! Цьому заважає існу-

вання антагонізмів між імперіялістичними і поневоленими націями, існування антагоністичних (імперіялістичних) держав. Але хіба джерело антагонізму є в самій субстанції нації, в самій природі національних держав? Ні! Його джерело в нерівності, тобто в несправедливості, що не усунені ще в відносинах між націями і що суперечать нинішньому ступневі прогресу людства, тобто нинішньому ступневі розвитку кожної нації зокрема. Отже не ліквідація націй і національних держав, а упорядкування відносин між націями-державами на засадах справедливої рівності — ось що конче потрібне нині. Це й є суттю проблеми організації світу.

М. М.

ДО ПРОБЛЕМ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

В «Економічних нарисах» (Визвольна Політика ч. 8, 1946) ми поставили питання: в якому напрямку іде розвиток сільського господарства України — регресує до екстенсивного і низькопродуктивного зернового господарства рідкозалюднених земних просторів чи розвивається в напрямку європейського інтенсивного, високопродуктивного господарства з дальшою перспективою клумбо-квітничкової сільсько-господарської культури Японії?

У США щільність населення дорівнює 17—18 душ на кв. км., у східній частині ССРСР — 3—4, Аргентині — 2—3, на Україні — 60—65, Західній Європі — 70—80. Цих лишень зіставлень цілком досить, щоб усвідомити собі шляхи природного, органічного розвитку сільського господарства України: не США, Канада, Аргентина, ССРСР тощо — орієнтують думку українського економіста, а Європа, Японія та інші щільно залюднені (і перелюднені) землі.

1. Стан природного комплексу

Україна вже немає нерозораних цілин чи неужиточних ґрунтів. Національна територія в межах УССР 1939 року за станом на 1. 1. 1935 використана була так:

а) Ужиточні землі	Тис. га	% до підсум.
1. Орна польова земля	28.390	63.7
2. Садиби, городи і сади	3.990	9.0
3. Сіножаті	1.873	4.2
4. Виғони і пасовиська	1.903	4.3
5. Під дорогами, прогонами і вулицями	1.252	2.8
Разом	37.408	84.0
б) Неужиточна земля		
6. Під лісом	3.384	7.6
7. Під болотами	733	1.6
8. Під чагарниками	358	0.8
9. Інші терени	2.662	6.0
Разом	7.137	16.0
Всього	44.545	100%

Територія ССРСР (без України) дорівнює 21 мільйонів кв. кілометрів і має орної площі біля 110—120 мільйонів га або біля 5—6% всієї поверхні. Коли ми говоримо про політичну суверенність України, то ще більше треба розважати про абсолютну незалежність від російського економічного комплексу засад українського сільського господарства, бо коли Росія (етнографічна) протягом наступних 40—50 років може без труднощів, на наявній економічно-технічній основі і сучасному рівні сільсько-господарської техніки, поширити посівну площу вдвоє і втриє (до 200—300 мільйонів га), то й тоді ця орна площа становитиме лише 16—18% всього простору.

При такому становищі України, цебто як складового елемента цілої російської економічної системи і напрямків її структурного розвитку — за 35—50 років питома вага посівної площі України в російському імперському комплексі зійде з дотеперішніх 20—22% до 8—10% з відповідно таким же рівнем валової продукції і питомої ваги населення. Процеси, скеровані в цьому напрямку, є засадою російської політики на Україні і докладно відбиті в усіх п'ятирічних плянах та практиці їх виконання.

Росія має ще навичерпні можливості поширювати сільське господарство на новій площі, Україна ж їх уже не має, тому може збільшувати продукцію лише на основі інтенсивної експлуатації поверхні.

В цьому, власне і полягає проблема абсолютної відрубності і кінечности цілком відмінних шляхів розвитку сільського господарства України від російського економічного комплексу.

За останнє півстоліття природно-кліматичний комплекс України, в наслідок господарського освоєння майже всієї поверхні землі, різко погіршився. Кількість опадів, соняшної енергії та напрям вітрів і т. ін. — все ніби не

змінилось, але режим діяння цих природних факторів, в наслідок зміни природного стану земної поверхні дією людини, погіршився. Річ ось о чому. Ліси наполовину вирубані, цілині степи розорано. А ліс — це найважливіший позитивний фактор кліматичного режиму, що урівномірне витрату води, унешкідливе негативне діяння вітрів на стан рослинності і ґрунту і т. д. Цю функцію лісу в степах безлісного півдня України відіграла південна степова рослинність, в якій «людина на коні не була видна». Ця рослинність влітку захищала землю від надмірного випаровування води, а взимку, через рівномірне затримання і збереження снігу, природно забезпечувала найраціональніше використання води ґрунтом. На сучасних голих степах України сніг не може затриматися, здувається вітром, залягає в ярах і балках, а навесні за кілька днів, не захищеній рослинами, бурними потоками стікає в ріки, виносячи з ґрунту найцінніші розчинні органічні сполуки, корисні для рослин.

Це погіршення природно-кліматичного комплексу України, в наслідок освоєння всієї території сільсько-господарською культурою, до певної міри компенсувалось свідомою працею хлібороба, скерованою на збереження, а то й поліпшення природнокліматичного комплексу, а саме:

а) вирубання лісів і бурхливе в зв'язку з тим, танення снігів до певної міри компенсувалось затриманням і збереженням води в кількох десятках тисяч штучних водосховищ — іділічних сільських ставках та численних греблях на річках;

б) знищення лісової рослинності і лісових масивів — цього позитивного кліматичного фактора захисту від вітрів, інтенсивного випаровування ґрунтовних вод, злагіднення підсоння, — до певної міри компенсувалось поширенням тих же «іділічних хуторів», «вишневих садків», «левад і верб» тощо.

Кожний хлібороб знає, що при тих же умовах урожай пшениці чи іншої сільсько-господарської культури в лісостепу й степу України поблизу садиби, саду чи лісу завжди вищий, ніж у відкритому степу. Досліди на півдні з вітрозахисними зеленими смугами довели, що врожай пшениці на віддалі 100—150 метрів від захисної смуги досягає 15—20 центнерів з га, а вже за 400—500 метрів від неї — лише 7—8 центнерів. Ці фактори і факти надто загально відомі, щоб на них довше спинятись.

Українські садки вишневі коло хати, ставки, левади і верби та зелено-мрійні хутори не тільки і не стільки є і були предметом поетичного чару і мрії, а нічим незамінним фактором підтримування і поліпшення природно-кліматичного комплексу землі Української, підірв якого і руйнація веде до загибелі цілий край і нарід.

На жаль, наша література в останньому півсторіччі про погіршення природно-кліматичного комплексу України, особливо в часи панування СРСР надто бідна, часто несамостійна і плентається в хвості «соціалістичних» техніко-механічних теорій окупанта, не розуміючи, що колективізація поступово перетворює природно-кліматичний комплекс України в пустелю.

2. Проблеми відновлення і поліпшення природно-кліматичного комплексу України.

Ми тут не порушуємо проблем відновлення колишньої повноводності Дніпра, нині підупалої, не підносимо проблем аля відродження через обводнення Сагари і т. ін., хоч не вважаємо їх за химеру чи щось нездійснене, фантастичне. Обмежуємося лише заходами, що їх треба здійснювати щоденно, що їх повинен виконувати кожен громадянин землі української. Не з примусу, не за декретом, а з своєї, ніким не накинutoї, волі до продуктивної творчості.

Не може бути, розуміється, мови, що ми можемо відновити площу вирубаних лісів чи запустити знову цілині степи, щоб таким способом відновити і поліпшити режим природно-кліматичних умов. Не говоримо також і про прикладну агрокультуру й агротехніку раціонального використання ґрунтів і природно-кліматичних умов. Мова йде про речі істотніші і важливіші, позитивні чи негативні впливи яких сягає в десятиріччя, а то й сторіччя. Річ йде не про фантастичні пляни «всесвітньої перебудови», а про усвідомлення, підсилення й організацію діяння і розвитку тих заходів і способів, якими діяла людина землі української протягом віків у боротьбі з природою, пристосовуючи її до своїх потреб.

Ці заходи, ціла їх система, повинні впливати з найбільшої доцільності і ефективно-сти діяння на довгий час.

Центральна, південна і південно-східна Україна — це рівний і голий степ, величезні села (інколи до 20—30 тисяч мешканців) горнуть до долин і ярів, від села до села 10—15—20 кл. рівного, як карта, степу, до поля на роботу йти чи їхати 5—6, а то й 10—12 кл., себто пів робочого дня. Численні дрібні виселки, хутори й окреми садиби, що перед 1917 роком почали густо вкривати одноманітну рівнину степу, а особливо інтенсивно після 1917 року, суцільною колективізацією вирвано з коренем і загнано в колхозну кошару села. І степ знову мріє неосяжною одноманітністю, як у часи татарських орд, від яких люди мусіли гуртуватись для захисту в більші села. Земля горить під благодатним сонцем, вітер висушує землю і гонить за десятки кілометрів перекотиполе, яке ніде не може зачепитись за голу землю. Земля знижує врожай золотої пшениці, а посухи все частіше навідуються на Україну, недостатній врожай забирає соціалістична держава, а

хлібороб мре від голоду на багатющій землі.

«Соціалістична наука» б'є на сполох і приносить панацію від усіх бід: «лісозахисні смуги — єдиний рятуюнок від усіх бід». Відомо, що лісозахисна смуга ефективна лише тоді, коли має 25—30 метрів ширини, а реальний безпосередній вплив її діяння не сягає далі 150—200 метрів. Коли ці «ідеї» і «досвід» перекласти на мову цифр, то для ефективної дії вітрозахисних смуг з 18—22 міл. га землі на півдні етнографічних просторів України треба зайняти під лісонасадження 15—18%, або до 3—4 міл. га, що дорівнює цілій посівній площі двох областей — Вінницької і Кам'янець-Подільської. Більше того, ця земля під вітрозахисними смугами вимагає експлуатаційних видатків. Автори такого роду проєктів замовчують, що насадження вітрозахисних смуг закриває дорогу тракторові і комбайнові в їх советському колхозному виданні (а не європейському індивідуально-трудоному), бо на просторі між смугами советський танк, що в колхозі іменується трактором (і є фактично танком, пристосованим до колхозного виробництва), чи корабель пустелі — комбайн. не може повернутися.

Німецькі колоністи на півдні України цю проблему вітрозахисту, обводнювання і т. ін. розв'язували ще за п'ятдесят літ до «соціалістичного» господарювання куди краще і раціональніше, не марнуючи 15% чудесної землі під ялові вітрозахисні смуги. Типова німецька колонія на півдні України мала одну вулицю завдовжки на один-півтора кілометри, завширшки на 30—40 м., засаджену з обох боків лісовими або фруктовими деревами. з обох боків вулиці розташувалось по 15—25 дворів з 1—3 гектарними садибами — з будівлями, садами, баштанами, городами і т. д. Часто-густо колонія по зовнішній стороні обсаджена вузькою (5—6 метрів) смужкою акацій, ялинки, тощо. Така колонія творила ідеальну вітрозахисну смугу шириною 150—250 метрів і засягом безпосередньо ефективного діяння в один бік мала 350—500 метрів. В цій зоні (а не за 8—12 кілометрів, як у сучасного колхозника) у німця-колоніста перебувало поле, що як правило вже перед 1917 роком давало врожай у півтора-два рази вищий, ніж у сусіднього українського хлібороба. Населений пункт колонія, в якій кожен шмат землі продуктивно використовувався — сади, городи, господарські будівлі, вулиця — творив прекрасну вітрозахисну і водозберігаючу смугу.

Отже позитивне розв'язання проблеми збереження і поліпшення природно-кліматичного комплексу полягає в тому, щоб розселення хліборобського (в великій мірі і міського) населення на поверхні землі компенсувало вирубані ліси і розорані цілини. Самі населені пункти — села, хутори, виселки — своїми забудовами, садами, городами, міжселищними придорожними деревонасадженнями і т. ін.

повинні творити водозберігаючі, вітрозахисні фактори. Всякі вітрозахисні, водозберігаючі спеціальні деревонасадження в засаді є не-економічним блефом, бо вони можуть лише до певної міри доповнювати раціональне розміщення населення.

На жаль, немає цифрових даних про катастрофічне зменшення на Україні площі (і кубатури) всередині територіальних вод, в наслідок обміління рік, знищення штучних водосховищ, осушення болот тощо. Не думаємо, розуміється, що осушення болот не треба робити. Для нас не байдуже інше — зменшення суми запасів і водної поверхні на землі веде до важкопоправного погіршення цілого природно-кліматичного комплексу. Отже треба, щоб обміління рік, осушення болот і т. ін., та втрата, в наслідок цього, частини активної діючих на природно-кліматичні умови вод компенсувалась іншими заходами. До певної міри ця компенсація до 1917 року відбувалась кількома десятками тисяч штучних озер і ставів, які на протязі тисяч кілометрів перетворювали дрібні річки і струмки в східцеподібні резервуари води, зачачені греблями з вербами. Греблі на багатьох більших річках (Буг, Удай, Горинь, Синюха, Інгулець та інші) доповнювали цю систему водозбереження. А що це означало, досить згадати, що від весни і до жнив у багатьох ставках та інших штучних водосховищах рівень води знижувався на 1—2, інколи й більше метрів, цебто такі ставки були не допоміжним, а важливим фактором водорежиму даної місцевості.

За останні 30 років водне господарство України зруйновано до краю і вплив його як позитивно корегуючого фактора природно-кліматичних умов краю обнизився.

Крім погіршення кліматичного режиму від руйнації водного господарства України, ми маємо величезні народно-господарські втрати: дарова водна енергія рухала багато тисяч млинів, олійниць, крупорушок, січкарень, місцевих електростанцій і т. ін., у всіх цих водосховищах велось рибне господарство, що видавало сотки тисяч пудів риби і т. ін. Ми твердимо, що заміна «підливних» і «наливних» водних колес наших старих сільських млинів на турбіни в поєднанні з дальшим раціональним розвитком водного господарства **як фактора, що змінює клімат насамперед**, побічно видало б дарову енергію кількох Дніпрогесів, видало б сотні тисяч центнерів риби і водоплавної птиці, штучне зошення садів і городів тощо було б **додатковим вислідом водного господарства.**

2—3 міл. га плодкових садів, крім видачі десятків міл. центнерів фруктів, в поєднанні з селищними забудовами і деревонасадженнями, створили б водозберігаючий і вітрозахисний комплекс, в порівнанні з яким ефект 2—3 міл. га ялових вітрозахисних смуг мало що вартий.

Незалежно від цього, з 2—3 міл. га садів

не менше 30—40% площі одночасно використовується під городні та польові культури, що неможливе в вітрозахисних смугах.

Ми стверджуємо таке:

а) В наслідок хижацького нищення природних й культурних факторів кліматичного комплексу, природно-кліматичні умови для сільського господарства України в останніх десятиріччях значно погіршилися. Дальше збереження структури і відносин в сільському господарстві України в його теперішніх формах вже в найближчі десятиріччя приведе до «сагаризації» просторів України, до перетворення її в «дике поле».

б) Лише найширша децентралізація цілого населення і передусім хліборобського, яке сумою своїх сіл, хуторів і селищ з будівлями, садами, городами і т. д., разом з розвинутою системою водного господарства (водозбереження, водозахисту і водорозподілу) разом із збереженням і поширенням площі наявних лісів припинить деградацію і відновить природно-кліматичний комплекс України.

В цьому сенсі нам не треба забувати грізних мemento морі багатьох країв: сучасна система водного господарства середньої Азії охоплює сільсько-господарську культуру лише деяку частину просторів, що тисяча літ тому була квітучим краєм, у сучасних США мільйони га площі, в наслідок хижацької експлуатації, доведені до пустельного стану вже на наших очах.

Подібні загрозові процеси відбуваються нині на Україні.

3. Енергетика сільського господарства України

Енергетична база сільського господарства України до 1928—29 років — початку суцільної колективізації складалась з коней, великою мірою волів, механічної енергії десятків тисяч водяних і вітряних двигунів (дарова енергія), кількох тисяч пересувних і стаціонарних парових (почасти нафтових) двигунів, що працювали на соломі (молотьба на півдні України), на дровах, торфі, камяному вугіллі.

В наслідок колективізації, ця енергетична база дуже ослаблена: з 5,5 мільйонів коней, що їх мала Україна (в межах УРСР до 1939 року) в 1916 і 1928 роках, в 1935 році залишилось лише 2,5 мільйонів коней (нині ще гірше), воли зникли майже зовсім (воли робоча сила і нагородження м'ясних ресурсів), десятки тисяч водяних і вітряних двигунів (млини, електростанції тощо) знищені або доведені до крайнього занепаду в наслідок багаторічної експлуатації без реставрації, парових двигунів (дуже економічних) на місцевому паливі майже зовсім не лишилось. В українському селі основною енергетичною базою став бензиновий (чи керосиновий) двигун — трактор, автомашина і нафтовий двигун, а всі інші енергетичні ресурси стали допоміжними

(кінь, водяна енергія, солома, торф, природний газ, навіть камяне вугілля).

Така «реконструкція» енергетичної бази сільського господарства України призвела до повного його економічного (і політичного) поневолення і занепаду. А це видно ось з чого:

а) Машинотракторний парк у вигляді оплати за роботу забирає до одної третини гуртового збору хліба, що практично дорівнюється річному раціонові 10—12 мільйонів коней. Таким чином, український селянин утримує в натурі 2,5 мільйони коней і віддає за послуги машинотракторного парку зерна, достатнього для утримання ще 10—12 мільйонів коней, цебто разом утримує до 14,5 мільйонів коней замість потрібних для цілого господарства, навіть на основі колишньої недосконалої організації, 5—6 мільйонів коней. А сам ходить пішки, бо український селянин давно забув, як то їздять на роботу, в гості й на базар — кінями.

б) Переставлення енергетики сільського господарства на нафту і бензину економічно і технічно не рентабельне, бо воно усуває використання місцевих дешевих або й дарових енергетичних ресурсів. Крім того, що механічна енергетична база спричиняє, як згадано вище, погіршення природно-кліматичного комплексу і занепад сільського господарства та винародовлення краю, сільське господарство України на нафтово-механічній енергетичній базі в першу-ліпшу хвилину паралізується, як тільки дезорганізувати подачу нафто-продуктів — і три чверти землі не буде засіяно. Далі — 500—600 тисяч голів волів — це м'ясний раціон для цілорічного прохарчування двомільйонної армії. Немає волів — ріжуть корів і телят.

Жива енергетика — це механічна робота, продовольчі ресурси і відродження врожайності ґрунту (гній). Жодна механічна енергетика і хемія цього органічного комплексу замінити не може.

Советська політика тракторизації України поставила українського хлібороба і українське сільське господарство (та й цілу економіку) в становище, коли він кожної хвилини, на наказ з Кремля, може бути залишений голіруч з голою землею, цебто підірвала в корені економічну потенцію відрубности і суверенности краю.

Кожний економіст, агроном, політик мусять усвідомити ролю советського трактора і комбайна в економічній руйнації, поневоленні і визиску українського хлібороба та всього сільського господарства. Треба рішуче викинути з голови дурійку, що в «українських руках, в українській державі» трактор советської системи стане всюди позитивним фактором. Так думати значить нічого не розуміти. Трактор (синонім механічної енергетики сільського господарства) в советському його сенсі є в Аргентині, почасти в США і Канаді, цебто в півпустелях типу незалюднених просторів ССРСР. Жодна країна в світі зі щіль-

ністю населення, близькою до української, не знає трактора в його ролі советського, американського чи аргентинського колхозно-латифундійного типу. Трактор невеликий, на важкому паливі в Європі широкоживаний в комбінації з кіньми, волами, навіть коровами, водною та електричною енергією в індивідуальному господарстві європейського селя-

нина, при чому він, цей трактор, не становить основної енергетичної бази, а є лише його складовою, більшого чи меншого значення, часткою.

Ці проблеми — основні для розв'язання питань суверенізації і суверенної розбудови сільсько-господарської економіки України.

Проф. Ю. Горювий

»Про український ренесанс XX століття«*)

Те, що сказано вище про ССРСР в цілому великою мірою стосується підсоветської України. Це була офіційна лінія »в культурному будівництві« партії, що в основному відповідала настроям і духові мас російського народу, проїнятих ненавистю до »буржуїв« і до »буржуазної культури«.

Ця лінія проводилася уперто й жорстоко по цілому ССРСР. Проводилася вона й на Україні. Балачки про те, що до 1932—33 рр. Україна була більш-менш самостійна, що в ній здійснювалися гасла жовтневої революції про права народів, — чистісінька байка, яку можуть приймати за правду лише дуже наївні люди, що не мають поняття про природу большевизму.

»Генеральна лінія ВКП(б)« дуже часто мінялась, але найхарактерніші рисі її — тоталізм і пов'язаний з ним безоглядний терор, накидання масам своєї ідеології і жорстока боротьба проти інших ідеологій, — залишилися незмінними. Ми наводили вище висловлювання молоденької комсомолки Варі-Октябрини, що обурювалась на учительку, яка вимагала від учнів знання назв німецьких і французьких міст.

»Тепер ми на світі перші, — кричала вона, — нехай закордоном учать наші міста, а не ми їхні. Ми будемо новий світ!«

Це було 9. 5. 1923 р., а в 1946 р. майже в таких самих виразах на великих зборах висловлював своє обурення генерал Жданов з приводу того, що письменники ССРСР, країни яка перемогла німців у війні, сміють знаходити щось гарне в »гнилому« заході. Отже смішно навіть думати про те, щоб большевики на якийсь довгий час допустили існування окремої незалежної лінії й розвитку української культури. Сам ССРСР, з моменту оголошення її, була мітом, тактичним заходом большевиків з пропагандивною метою. Це навіть швидко зрозумів безхребетний Винниченко, що побув два дні комісаром і втік закордон, ганебно покинувши »незалежну українську республіку«.

Тому вже в перші роки революції большевики насаджували на Україні те ж саме, що і в Московщині. Ще більше ніж в Московщині, тут переслідувалась церква, так само руйнувалась стара школа, так само нацьковувались учні проти учителів і батьків. Так само як і в Московщині, але ще з більшою жорстокістю нищили большевики на Україні інтелігенцію.

З такою ж самою жорстокою упертістю вони насаджували у нас свою ідеологію.

Так, як і в Московщині, вони розкладали наше населення морально. Поширювались серед молоді погляди на статеві стосунки, як на виключно біологічні явища, що не мусять підлягати ніякими обмеженням.

Дехто на доказ самостійности України в культурному розвитку, вказує на існування своєї системи народньої освіти, а також напрямки в роботі УНДІП'у (інститут наукової педагогіки).

Це велике непорозуміння.

Україна дійсно в перші роки революції мала систему народньої освіти, відмінну від системи РСФСР. Особливість її полягала в тім, що загальноосвітня школа в УСРСР мала семірічний курс навчання, а в РСФСР — дев'ятирічний. Крім того технікуми в РСФСР трактували як середні професійні школи, а в УСРСР, — як вищі школи »вузького фаху«.

Нічого українського ця система в собі не мала. Навпаки, вона різко суперечна з поглядами передових українських педагогів, які вважали шкідливим явищем передчасну професіоналізацію освіти і обстоювали думку про потребу ґрунтовної всебічної загальної середньої освіти, бо лише вона може бути справжньою освітою для освіти вищої.

Ці думки були зафіксовані в резолюціях всеукраїнського педагогічного з'їзду в Києві в 1927 р., де між іншим стоїть теза про восьмирічну (без початкової) середню загальноосвітню школу.

А автори советської системи мали на увазі не традиції українського народу, не інтереси його, а виключно вчення Маркса про політехнічну школу, яка дає теоретичну і практичну підготову до праці на виробництві.

*) Початок в ч. 11-12. Стаття порядком обговорення, Редакція.

Вони були певні, що чим раніш приступлять учні до професійної підготовки, тим краще буде здійснене завдання школи — готувати кадри для виробництва, особливо коли мати на увазі брак в той час кваліфікованих робітників в СРСР. Авторам цієї системи здавалося, що така система більше відповідає завданням комуністичної партії, ніж система РСФСР.

Такі думки проводив латиш Ряппо в своїх писаннях і виступах на всеукраїнських педагогічних конференціях у Харкові.

Зрозуміло, що ця система ставила Україну в гірше становище щодо освіти, ніж система в РСФСР. Цим і можна з'ясувати, що ЦК ВКП(б) не занеречував проти цієї системи.

Те ж саме треба сказати й про УНДІП. Крім мови нічого українського в ньому не було. Навпаки, всі прагнення робітників інституту були спрямовані на те, щоб робота його найбільше відповідала вченням більшовицьких вождів.

Головними фігурами в інституті були Соколянський і Залужний. Обидва вони із шкіри лізли, щоб бути найпередовішими марксистськими педагогами. Обидва вони були не дуже мудрі люди, і їм здавалося, що найбільш відповідає духові марксизму рефлексологічна течія в галузі педагогіки, бо вона, як вони думали, найбільш матеріалістична. Отже, виходячи з таких засад, Соколянський побудував «рефлексологію і педагогіку особистости», а Залужний — «рефлексологію і педагогіку колективу».

Ці «наукові концепції» були такі механістичні, що трудно припустити, щоб самі автори серйозно ставилися до них. Особливо штучно була побудована Залужним класифікація колективів. В 1936 р. він з легким серцем сам визнав безглуздя своїх концепцій.

Діяльність Соколовського й Залужного дуже шкідливо відбилася на стані педагогічної теорії і практики на Україні.

Проголошуючи свої «теорії» єдиномарксистськими, вони називали психологію містикою і попівством, психологічні терміни, як нпр., «пам'ять», «увага», замінювали термінами рефлексологічними: «репродукція», «домінанта» і т. ін.

Діяли вони по-диктаторськи, особливо Соколянський... Часто, виступаючи на зборах педагогів, Соколянський подавав свої «тези» як щось непогрішиме, як останнє слово марксистської мудрости. При найменшому запереченні він брутально накидався на опонента, обвинувачуючи його в контрреволюційности. А в умовах більшовицького терору це було дуже небезпечно, і це добре знав сам Соколянський.

Мало того, він втручався в роботу педагогічних вузів, вимагаючи звільнення педагогів, що не згоджується з його «теоріями».

Тому рідко хто виступав проти нього. Більшість мусіла погоджуватись з цими дурни-

цями і керуватися ними в своїй теоретичній і практичній роботі.

Під впливом Соколянського були побудовані навчальні пляни педагогічних шкіл, з яких було викинуто не лише психологію, а й педагогію.

Для кожного педагога зрозуміло, яким тяжким ударом це було для педагогіки й шкільництва на Україні*).

Такого безглуздя в ті роки не було в Московщині. В педагогічних школах Ленінграду й Москви викладалась рефлексологія, як вчення про діяльність вищої нервової системи в дусі І. Павлова, але разом з тим викладалась психологія й педагогія.

Отже вбачати в обскуранській і шкідливій системі освіти на Україні, а тим більше в діяльності УНДІП — щось своєрідне українське — це значить виявляти або власний обскурантизм, або неосвідомленість в історії більшовицької революції на Україні.

Все це було виявом виключно рабського плазування перед більшовиками гірших елементів української інтелігенції.

Але поряд з офіційною більшовицькою «лінією», в Україні в перші роки революції діяли суто **національні**, пов'язані органічно з традиціями українського народу та з його визвольними змаганнями, напрямки.

З великою енергією ці сили виступили в скорому часі після **лютневої** революції 1917 р., але продовжували діяти і в перші роки після **жовтневої** більшовицької революції.

Насамперед маємо відзначити надзвичайно цікавий і многонадійний рух в галузі освіти.

Накреслювалась своя національна українська педагогічна система, в якій поєднувались українські традиції і досягнення передової європейської й американської педагогіки.

В творенні її брали участь не лише педагоги-теоритики, а й видатні практики.

За короткий час українська школа здобула великі досягнення.

Зокрема треба відзначити першу українську гімназію в Києві і Б-у гімназію ім. Стеценка в Полтаві.

В обидвох цих школах, як і в інших українських школах, дуже високо стояло національне виховання молоді, розвивалися творчі здібності учнів.

Була реалізована думка американського педагога Джої про школу й суспільство.

Вплив школи на навколишнє населення був великий і благодійний.

На шкільні вистави, літературні ранки й вечори сходилися батьки й родичі учнів і, вражені красою співів, вистав, естетичним виглядом школи, проймались любов'ю до української школи й мистецтва.

*) ПРИМІТКА: На жаль цей рефлексологічний й механістичний підхід до психологічних проблем оживив у нас на еміграції тоді, коли навіть світська наука його останніми часами відкинула

Як в XVII ст., культурно-освітня справа на Україні спиралась на свідомості широких мас населення. Селянство зрозуміло всю вагу національної освіти і, як сказано вище, заснувало не лише початкові школи, а й гімназії в селах.

Розгорнули роботу «Просвіти» як на селах, так і в містах. При них організувались читальні, ставились вистави, читались лекції, на які сходились сотні слухачів. По містах організовувались народні університети, в яких читали лекції кращі професори.

Міць культурно-національного руху на Україні, його народність особливо виявилась за часи денікінщини.

В серпні 1919 року генерал Май-Маєвський видав наказ, за яким українські школи позбавлялось права на державне утримання. У відповідь на це українці організували «товариство української культури», що взяло на свої руки справу шкільної і позашкільної освіти. Кошти на нього давали кооперативні об'єднання.

Під керівництвом товариства шкільна справа ані трохи не зазнала шкода від наказу Май-Маєвського. Навіть з матеріального боку українські школи стояли краще, ніж школи з російською викладовою мовою.

Товариство утримувало також народні університети й організувало українську молодь в гуртки «Молодого українського громадянства».

Про міць культурно-освітнього руху в Україні на початку революції свідчить, між іншим, такий факт.

В 1919 р. до Короленка приїхав у Полтаву один російський письменник. Ознайомившись з культурно-освітньою справою на Полтавщині, він сказав: «Коли Україна й далі буде йти такими ж темпами в освіті, вона через якихось десять років набагато пережене нас, росіян».

Буйно розцвітало й українське письменство.

Повні надії на світле майбутнє творять такі видатні поети як Чупринка, Олесь, Рильський, Зеров, Филипович, Филянський та ін.

Та найяскравішою постаттю серед них безперечно був Тичина. Його творчість подавала надії на те, що дійсно почнеться нова, блискуча ера в історії українського письменства.

З одного боку, він відновлює традиції старого Києва, а з другого, — підносячись на верховини надхнення, творить нові мистецькі форми.

Тичина повертається на той шлях, на якому стояла творчість Шевченка.

Поети й письменники післяшевченківської доби під впливом російського нігілізму відійшли від релігії, а дехто з них став навіть на ґрунт атеїзму.

Поезія Тичини, як і поезія Шевченка, пройнята духом високої релігійності, що підноситься на незрівняну височінь. В поезіях Ти-

чини відчувається старий Київ, з його глибокою вірою в Матір Божу — заступницю миру християнського, відчуваються дзвони київських церков. Високому змістові поезій Тичини відповідає прекрасна форма їх.

Особливо привертає до себе увагу те, що вона своєрідна і в той же час дуже близька до форм нашої народної творчості.

Отже Тичина, будучи національним поетом, в той же час був на шляху до того, щоб стати всесвітнім поетом.

Великі досягнення має також український театр. Утворюються такі славетні театральні колективи як «Березіль», на чолі з талановитим Курбасом, театр ім. Франка. ім. Шевченка.

Організуються видавництва.

З'являються видання українських класиків з прекрасними передмовами.

Розвивається й матеріальна культура: росте кооперація як споживча, так і виробнича. На ринку з'являються чудові українські килими, вишивки, різьблені роботи, мистецькі гончарні вироби і т. ін.

Це був справжній український ренесанс. Як і в західно-європейському ренесансі, в ньому органічно поєднуються елементи різних культур, як і там — нові досягнення базуються на кращих національних традиціях.

Український ренесанс XX ст. виявив, які великі здібності до культурної творчості має український нарід, які коштовні вклади він міг би зробити у скарбницю всесвітньої культури.

Але цей ренесанс нічого спільного не мав з офіційним курсом більшовизму. Навпаки, він був в засаді ворожий чужому для України більшовизмові і повів боротьбу проти нього.

Типова риса культурного руху на Україні — це його всенародність.

Тим часом, коли наші політики гризлись між собою та руйнували українську справу, на ниві культурної роботи йшла дружня праця, в якій брали активну участь інтелігенція і українські народні маси. Це була справжня весна в історії українського народу, це був справжній ренесанс.

Та, на горе Україні, цей ренесанс тримався дуже короткий час. Квіти нашої весни швидко побив більшовицький мороз з півночі.

Як згадано вище, на Україні діяла офіційна лінія большевицької партії, вкрай ворожа нашому національному відродженню. Лінія ця діяла дуже хитро й підступно. Кинувши гасла про права народів на самостійне політичне життя, проводячи офіційно українізацію освіти й адміністративних установ, большевики нищили свідомих українських діячів, уперто прищиплювали нашому населенню большевицьку ідеологію, обертали Україну в колонію большевицької Москви.

Але поки ще треба було вести збройну боротьбу проти української армії й повстанців,

большовики були більш-менш обережні і приховували свої хижацькі кігті.

Потім, коли збройна боротьба припинилася і большевики приступили до «мирного соціалістичного будівництва», тиск на український національний рух значно посилюється.

В першу чергу большевики подбали про те, щоб найти для себе оперття в масах українського народу, розколоти його й посіяти запеклу ворожнечу між окремими прошарками його.

З цією метою по селах організуються комнезами, яким віддаються на поталу «куркулі» і «середняки».

З цією ж метою по фабриках і заводах, в школах і державних установах, в містах і селах організуються партійні і комсомольські «ячейки», що стають безпосередніми агентами большевицької влади. З допомогою їх провадиться пропаганда большевицьких і антиукраїнських ідей. Особливо злісна агітація провадиться проти «петлюрівщини» і «самостійників». «Петлюрівщину» большевики вбачали не лише в збройній боротьбі за самостійну Українську Державу, а і в прагненнях розвивати українську культуру.

З допомогою комнезамів, партійців, комсомольців і сексотів ЧК большевики виявляли активних українських діячів і нещадно нищили їх.

Цей тиск особливо посилюється з 1924 року, коли большевицьку владу взяв у свої руки Сталін.

Отже цей рік можна вважати за кінець українського «ренесансу».

Діячами його (ренесансу) були національно-свідомі українські інтелігенти, що зберігали зв'язки з українськими національними традиціями і з надхненням працювали для свого народу. Діячами його була національно-свідома молодь, особливо студентство. Діячами його були маси національно-свідомого селянства і міщанства.

Те, що діялось, починаючи з 1924 року, не можна вже назвати ренесансом. В УРСР все більше й більше посилюється терор, який набирає тут значно гостріших форм, ніж на Московщині. Національно-культурний рух, початий в 1917 р., не міг, звичайно, припинитися. Дві течії в політичному й культурному житті на Україні ще борються, але перевага большевицької течії все більш і більш стає безсумнівною.

В цій боротьбі впали найвидатніші наші культурні діячі, члени СВУ, які були носіями ідей українського ренесансу.

Ті, що залишились — Курбас, Остап Вишня, Рильський, Филипович, ряд наукових робітників, кооператори — Шульга й Огородний, продовжували боротьбу, але це не була відверта боротьба, в якій міцніють і зростають сили борців. Це основному було пристосування. Свідомі українські діячі силою обставин примушені були робити большевицьке

діло. Маскуючись (а без того загрожувала негайна ліквідація), вони в окремих моментах своєї роботи намагались провадити національні українські ідеї. Але це здебільшого кінчалось катастрофою. ЧК чи ГПУ з допомогою сексотів швидко викривали «ворога» й нищили його. Настороженість і пильність большевиків була надзвичайна, часто навіть мала хворобливі форми. Тому часто гинули навіть цілком лояльні люди, що, застрашені большевицьким терором, залишали всякі думки про будь-який опір і бажали лише зберегти життя своє й своєї родини.

Але в цей період приходять до праці люди, не пов'язані з українськими національними традиціями і навіть ворожі їм.

Це насамперед денационалізовані елементи міста й села, про які я згадував раніше.

Крім того, до ширшої співпраці з большевиками стали люди, що, залишаючись свідомими українцями, в той же час не мали міцних зв'язків з нашими традиціями та вірили в те, що большевицька революція принесе Україні нове, побудоване на справедливості, життя.

До цього типу людей належало, між іншим, чимало галичан, ще емігрували до Великої України. Як приклад, можна вказати на родину Крушельницьких, що були з переконання комуністами, щирими прихильниками большевиків; на Яворського, і з менш відомих — на Замору.

Значна кількість большевицьких діячів вийшла із українських вузів. Для них особливо переконливим доказом позитивної ролі большевизму в розвитку культури на Україні був той факт, що лише советська влада дала їм можливість отримати вищу освіту.

Деякі з них були відвертими й щирими прихильниками большевицької Москви, співпрацюючи з ЧК-ГПУ.

Це мало форму боротьби проти своїх ідейних ворогів, а, подруге, цього вимагала безоглядна партійна дисципліна. Пригадується активна комуністка, жінка відомого партійця Олексієнка, що виступала під прізвиськом Чабан. Вона відверто заявляла: «всі комуністи — чекісти».

І цього не треба забувати ні тим, хто відійшов від комуністичної партії і став українським діячем, ні тим, хто має справу з колишніми комуністами.

Нарешті ще була одна група активних співробітників большевиків. Це ті, що в 1917—1920 роках брали активну участь в українському національному рухові, особливо в збройній боротьбі, а потім «покалялись» і заявили про своє бажання вірою і правдою служити комуністичній партії.

Це були найнебезпечніші люди. Вони знали, що їм кожную хвилину загрожує смерть і що їх може врятувати лише собака служба большевикам, і тому для врятування себе йшли на все.

Але багато людей всіх названих вище категорій все ж таки знищено.

Большевики з самого початку революції з великим підозрінням ставились до українців і нещадно нищили українську інтелігенцію.

Дехто з цих людей, що пішли за большевиками, покінчили самогубством. І це не тільки інтелігенти, а й прості люди.

Пригадується такий випадок. В 1932 р. з наказу комуністичної партії органи советської влади безоглядно грабували українське селянство, забирали у нього до останнього зерна збіжжя і цим утворили на Україні страшний голод. В с. Ч. особливу большевицьку ретельність виявив голова сільради, що походив із селян-незаможників. Його жорстокість у «викачуванні» збіжжя переходила всякі межі. В наслідок цього вмерло 2/3 мешканців села.

В кінці літа 1933 р. в Ч. приїхав відповідальний партієць із міста і скликав селянські збори. Голова сільради сподівався, що на них буде оголошена йому подяка за ретельну роботу, але вийшло інакше.

Відповідальний партієць говорив про перекручення лінії партії в збиранні збіжжя з селян і об'явив злочинцем голову сільради. Той був приголомшений і з відчаєм казав: «чи ж я не старався для советської влади?».

Після зборів він пішов додому і застрелився.

Зрозуміло, що в таких умовах не могло вже бути ніякого ренесансу.

З 1924 р. на Україні починає швидко занепадати все те добре в галузі національної культури, що було зроблено в попередні роки.

Спільняється здоровий розвиток національної освіти. Ще до цього була введена єдина большевицька система освіти й тому українські гімназії були перетворені на семирічки. Поки большевики не змінили своєї влади на Україні, кращі наші педагоги в своїй роботі хоч часткою здійснювали високі ідеї національної освіти й виховання. З 1924 р. це стало неможливим. В школах була застосована пильна контрола і шпіонаж. Особливо велику участь цьому брали комсомольські й піонерські організації.

Кращі українські педагоги були заарештовані і в значній кількості знищені. Багато було заарештовано й вузівських професорів, особливо в зв'язку з процесом СВУ. На місце добрих висококваліфікованих шкільних і вузівських директорів, професорів і вчителів прийшли малоосвічені, але нахабні й самовпевнені партійці.

Починається період большевицьких експериментів в галузі освіти. Большевики пробують застосувати в своїх школах найновіші системи й форми навчання: комплексну систему, далтонський лабораторний план, методу проектів. Але все це вони перероблюють в дусі комунізму й колективізму. Наслідки цього на Україні були ще жахливіші, ніж у

РСФСР. Вищі школи зовсім занепали й випускали в буквальному розумінні безграмотних, але поряд з тим до останньої міри самовпевнених людей, переповнених «дерзанням». В середніх і початкових школах дійшло до того, що в 1929—31 р. учні значну частину часу, замість того щоб вчитись в школі й набувати знань, працювали на колхозних полях, збирали для держави «утіль» або займались т. зв. громадською роботою.

Дуже занепадала й виховна робота в школі.

Студентам і учням прищиплювали атеїзм, неповагу до старших і до національних традицій. Молодь морально розкладалась. Натомість пристойність в поведінці, стриманість і чемність визнавалась за ознаки «буржуазности» і жорстоко висміювались. Але найбільшою болячкою того часу було шпигунство й доносництво. Молодь доносила на своїх професорів і вчителів, на товаришів і навіть на своїх батьків. Останнє визнавалось за вищий прояв «героїзму».

Щось подібне до цього робилось і в українській літературі.

Українські письменники повинні були стати на большевицьку службу. Ті, що зберігали письменницьку гідність і національну честь як напр. Филипович, Зеров, Філянський, Косинка та інші були заарештовані й безслідно зникли. Ті, що залишились, пішли на большевицьку роботу. Між ними були й найздібніші наші поети Тичина й Рильський. Надзвичайно обдарований творчими здібностями Тичина виявив себе як жалюгідний боягуз. В 1934 р., коли піднялася хвиля переслідування української інтелігенції, він, як блазень, писав у «Комуністі»: «Чого мені бояться? Я партією провірений і перевірений».

Для української літератури Тичина й Рильський фактично загинули: обидва вони перетворились на жалюгідних панегіристів Сталіна й комуністичної партії.

Кількісно українська література дуже зростає. З'являється велика кількість нових письменників і поетів. В самому Харкові вони заселяють величезний будинок «Слово». До письменства потяглося багато селянської молоді. Утворюються письменницькі професійні організації: «Плуг», «Гарт», «Вапліте».

Але якісно українська література занепадає: її характеризують безідейність, нещирість, підлабузництво, відрив від свого народу.

Дійсність відбивається в ній, як в кривому дзеркалі. Характеристичною фігурою цього періоду був блазень Семенко. Він оголосив себе генієм і заявляв, що він піднісся вище Шевченка, підносячи читачам такі «вірші»:

Хайль семе нкомі
Мхайль кохайль альсе комих
Мхай месен михсе охай
Мхайль кмс менх мих мих
Семенко енко нко Михайль

Семенко Михайльсе менко
О семенко михайль!
О михайль семенко.

Питаеш, було, чи це є божевільна людина? Відповідь на нього дає в одному вірші Семенка маленька донька «поета» Ірочка - Ірокез: «Семенко — великий жулик, пан футурист».

Відповідь — точна й вірна. Семенко дійсно — великий жулик, породжений жахливою добою.

Доводиться дивуватись, що дехто з наших літературознавців на еміграції ставить цього «поета» поряд з високоталановитим і надхненим поетом Олесем.

Відірвана від народу та його традицій, советська українська література дуже холодно сприймалась більшістю українців, особливо тих, що не втратили національної свідомости. Культурні діячі, що працювали ще за попереднього періоду українського національного руху, обурювались, що молоді письменники пішли в лакеї до большевиків.

Так, наприклад, дуже гострі лекції проти них читав талановитий літературознавець проф. Шепот'єв, що потім був обвинувачений в приналежності до СВУ і зліквідований большевиками.

Найбільшою популярністю користувались твори Куліша, Остапа Вишні, Яновського, Підмогильного, себто твори письменників, що ближче за інших стояли до народу і його традицій і були українськими патріотами.

Особливо високою художністю, глибиною змісту відзначаються твори М. Куліша «Народній Малахій» і «Патетична соната». Вони заслуговують того, щоб увійти у всесвітню літературу і стати поряд з творами кращих європейських драматургів.

Але саме творчість Куліша своїм змістом і формою свідчить, що період, в який він писав, ні в якому разі не можна назвати ренесансом. «Народній Малахій» є фактично зла сатира на тодішню советську Україну, що є за Кулішем, божевільна або люпанарій. Советська українізація подана в п'єсі могутним і різючим мазком. Коли нещасна повія Оля співає пісню «Патеряла я калечко», Малахій урочисто каже: «Україна співає». Мрії Малахія про голубу республіку, що, мабуть, були мріями самого автора, — внутрішньо суперечливі. Можливо всепереч своїм замірам, як це часто буває у великих художників (напр. у Гоголя) Куліш довів у п'єсі з різючою силою безглуздя і безпідставність їх.

Талановитою сатирою на советську дійсність в період після 1924 р. є вся творчість Остапа Вишні, і не тільки сатирою на село, а й на місто (згадайте «Жилкооперацію»).

Але Куліш, Підмогильний, Яворський, Остап Вишня тепер уже були винятками серед маси виконавців «соціалістичних замовлень» партії. Типовими фігурами серед українських советських письменників були не вони, а Первомайські, Кулики й Копиленки.

Отже не дивно, що кращі українські письменники цього жахливого періоду не могли бути терпимі советською владою і були кінцево-кінцем вилучені з советського суспільства.

За найвизначнішу фігуру серед письменників Східної України за останні 25 років літературознавці визнають М. Хвильового.

Питання про його ролю в українському національному рухові та в українському письменстві — надзвичайно складне. У науковому робітничові можна ще відділяти ученого від людини, бо тут на першому місці стоїть процес логічного мислення (хоч безперечно мають місце й інші психічні процеси, але порівняльно другорядне). Але в мистецькій літературній роботі це неможливе, бо тут людина виступає як суцільна особа з усіма своїми властивостями інтелектуальними, емоційними та вольовими. Тому то в історії літератури завше подається не лише характеристика творів письменника, але й його біографія та особиста характеристика.

Хто ж такий Микола Хвильовий?

Справжнє прізвище його — Фігілов. Народився він 1 грудня 1893 р. в Тростянці на Харківщині. Походив з робітничої сім'ї. Під час першої світової війни був у війську. В перші ж роки революції вступив у комуністичну партію і працював в ЧК. Тоді ж розпочав літературну роботу. Заснував Вільну Академію Пролетарської Літератури. Большевицька влада переслідувала його за націоналістичні ухили. Хвильовий покінчив життя в 1933 р. самогубством. Такі короткі відомості з біографії Хвильового. В чім його заслуги перед українським народом? Головна — в тому, що в страшні роки панування большевиків засвідчив відданість Україні своєю смертю.

Велика заслуга його полягала також в тім, що він сміливо кинув гасло розриву з Москвою і орієнтації на психологічну Європу.

Але все це не дає права вбачати в Хвильовому основоположника нової ери в українській літературі, подібного до Котляревського або Шевченка. Його не можна також ставити поряд і з Франком, та Л. Українкою. Дуже велика різниця в творчих здібностях, широті та глибині знань, величезна різниця в літературній спадщині.

Крім того, Шевченко, Л. Українка, Франко — люди кришталевої чистоти. Сказати цього про Хвильового не можна. Це не тільки комуніст, але і чекіст. Багато українських інтелігентів, прочитавши оповідання Хвильового «Я романтик», в якому син — чекіст (Павлік Морозов Ч. 2, тільки гідкіший) убиває рідну матір, запитували себе — чи не автобіографічне це оповідання, — і не могли після цього читати Хвильового.

Лозунг «Геть від Москви» цілком вірний, як лозунг політичний. Історія мусить нас нарешті переконати, що з росіянами ми каші

не зваримо, аж поки вони на завше не відмовляться варити спільну кашу з нашого пшона і нашими дровами. Нам треба прагнути до того, щоб мати свою хату, де «своя правда і сила, і воля».

Але орієнтація може бути різна. Одним способом орієнтувався на Європу Петро I, що вирішив махом закреслити минуле свого народу та його традиції й зробити Росію європейською державою. Інакше орієнтувались на Європу наші культурні діячі 16—17 ст., які широко використовували здобутки європейської культури, але не поривали з народним традиціями. Фактично вони орієнтувались на свій нарід, беручи від освічених сусідів те, що було корисно для нього.

Коли б цим шляхом пішли наші сучасні культурні діячі, то це означало б, що: 1) ми маємо створити свою самостійну державу; 2) ми мусимо прагнути до того, щоб вона стояла нарівні з передовими державами Європи: піднести на високий рівень індустрію й сільське господарство, використавши максимално наші природні багатства, розвинути в себе науку, техніку й мистецтво, беручи від Європи й Америки все краще, що вони мають, відкидаючи все шкідливе для нас; 3) ми мусимо зберігати своє національне «я», шанувати свої кращі традиції та видатних культурних діячів нашого минулого.

Але не на цей шлях вказував Хвильовий. Йому, як видно, миліший був шлях Петра. Мріючи про індустріальну Україну, він надто нехтував наше село, нехтував він і наші національні традиції і наших культурних діячів 19 і початку 20 сторіччя. Все це було для нього «хуторянщиною». Дехто з українських літераторів дотримується тієї думки, що мати з оповідання Хвильового «Я — романтик» — є символ старої України, що її вбиває Хвильовий. Може це й так.

Та це й не дивно. Хвильовий — не Марко Вовчок, що не будучи з походження українокою, зрослася з українським народом і полюбила його. Хвильовий зрісся з українським містом, зрісся, може, з робітництвом, але не розумів більшої частини нашого народу — українського селянства, не розумів він і його традицій, в яких дуже багато є цінного.

Приклонники Хвильового якраз і вбачали головну заслугу його в тім, що він наніс удар по «просвітянщині», «Грінченківщині», «хуторянщині», «каганцівці». Ці люди виховані здебільшого в умовах ССРСР, не знаючи докладно ні українського села, ні української дореволюційної інтелігенції, маючи про них дуже наївну й хибну уяву. Вони уявляють наших селян темними хліборобами, що певно тримаються примітивних форм сільського господарства. Тим часом наше село, починаючи з 1906 р., швидко машинізувалося, заводило культурні сади, почало розводити кращі породи домашніх тварин, застосовувало нові системи сівозміни й способи обробітку землі.

Вони не знають або не хочуть знати того, що перед революцією наше село мало значно більше машин (плуги нових систем, дискові й пружинні сівалки, кільчаті котки, екстерпатори, косарки, молотарки, вялки, рядові просорюшки і т. ін.), ніж за перші роки советської п'ятирічки. Вони не знають або не хочуть знати того, що наші селяни вже до революції цілком усвідомили важливість освіти й прагнули до неї.

Так же невірно уявляють ці люди й дореволюційну українську інтелігенцію. Їм здається, що остання виключно захоплювалась чисто етнографічним прикметами нашого села («шароварщиною») і примітивним побутом («хуторянщиною») й хотіла б бачити Україну лише аграрною і в ніякому разі не індустріальною.

В дійсності цього не було.

Ніхто з серйозних українських інтелігентів кінця 19 і початку 20 сторіччя не захоплювався «шарованщиною» й «хуторянщиною»: більшість інтелігенції негативно ставилась до акторських колективів, що ставили такі п'єси як «Сатана в бочці», або навіть «Сватання на Гончарівці» і виставляли на сцені українського селянина, що завше п'є, співає й танцює.

Ніхто з серйозних українських інтелігентів кінця 19 і початку 20 століття не думав, що Україна назавжди мусить залишитися виключно аграрною країною. Вони добре розуміли, що одною з найважливіших умов економічного й політичного розвитку України є висока індустрія, чому великою мірою сприяють її природні багатства. Але поряд з цим серйозна інтелігенція придержувалась тієї думки, що Україна має розвивати до найвищого рівня й сільське господарство.

Невірно також ставлення хвильовистів і до наших видатних діячів 19 і початку 20 століття. Між ними є ряд видатних поетів, художників, письменників і учених, до рівня яких не піднялись українські підсоветські діячі в період від 1924 до 1934 року. Досить назвати лише такі імена як Франко, Драгоманов, Леся Українка, М. Грушевський, який творив свої історичні концепції ще до революції 1917 р. і, вернувшись на Україну з еміграції, в умовах ССРСР не тільки не міг розвинути на всю широчінь своєї творчої роботи, але, обвинувачений в націоналізмі, був фактично зліквідований органами ЧК.

Те ж саме треба сказати про «просвітянщину» й «каганцівку». Хвильовисти уявляють собі роботу Просвіт лише як навчання селянства грамоти, читання популярних книжок, примітивні розмови на громадські й політичні темі. В дійсності робота Просвіт була значно ширшою глибокою. Вона не тільки поширювала грамоту серед селян, а розвинула широку національну й пропагандивну роботу серед українського населення, організувала досить великі бібліотеки, народні університети і т. ін. В Просвітах працювали на-

ші видатні учені і громадські діячі. Роля Провсвіт в українському культурному русі надзвичайно велика і позитивна. Методи роботи їх і тепер ще не втратили своєї вартости.

Звідси можна зробити висновок, що гасла Хвильового частково вірні, але не нові, а частково невірні і шкідливі.

В багатьох випадках вони співпадають з гаслами Сталіна, що треба відсталу аграрну Росію перетворити в передову індустріальну країну. Різниця лише в тому, що Сталін мовить про Росію, а Хвильовий про Україну.

Отже, з погляду політичного, хвильовизм — це український комунізм.

Літературна спадщина Хвильового також не дає підстав вбачати в ньому основника нової ери в історії української художньої літератури. Його основний літературний твір має скорше характер політичного памфлету, а не суто художнього твору. Популярністю твори Хвильового користувалися майже виключно серед студентської молоді, переважно харківської, широкий загал українського громадянства їх мало знав.

Можна сумніватись в тому, що майбутні історики української літератури поставлять Хвильового, з погляду художньої вартости його творів, поряд з Коцюбинським, Стефаником, Черемшиною або М. Кулішем.

За період з 1924 до 1933 року занепадають і інші галузі культури на Україні, а особливо сільське господарство й кооперація як споживча, так і виробнича.

На все накладає свою жорстоку руку комуністична партія.

Підводячи підсумки сказаного вище, треба визнати, що **Національна Революція 1917 року** (не жовтнена) розбурхала, пригнічені російським абсолютизмом, національно-творчі сили українського народу і започаткувача добу українського ренесансу. Але він (ренесанс) як вияв величі української нації нічого спільного не мав з більшовизмом і не викликаний «жовтнем», приходом до влади большевиків, а був продовженням національних ідей визвольної революції 17—20 року, яку большевики багнетами подавили. Національні ідеали українського народу були такими глибокими, що вони довгий час протистояли, боролись з большевицьким імперіялізмом, протиставились йому в різних ділянках життя. Український ренесанс то боротьба української ідеї з більшовизмом. Викликаний національною революцією 1917 р. він тривав доки большевики не опанували всього життя і за допомогою терору, підступів і провокацій не придали розбурханих революцією національно-творчих сил українського народу, запровадивши большевицький імперіялістичний курс.

Національний ренесанс формою і змістом був глибоко національний, а большевики придушивши його, залишили тільки національну форму, а зміст примусово насаджували інтернаціональний, чужий і ворожий українській національній ідеї.

О. М.

П РА В А Л Ю Д И Н И *)

„Основною права є виконання обов'язку“

Стародавній жидівський закон про порядок уконституювання найвищого суду — синедріону, каже, що «не може бути членом синедріону чоловік, який не пізнав батьківства, бо цей чоловік не може мати уяви про всю повноту людського життя, а тому не здатний повністю виконувати високу місію судді».

Ідеальна стародавня демократична влада Платона і Аристотеля за рабом не визнавала якостей людини, бо вважала її за розмовляючу тварину. Ця рабовласницька демократія була послідовною до кінця і на розмовляючу тварину-раба не накладала обов'язків людини; бо коли, наприклад, раб убивав господаря чи іншу людину (в тогочасному розумінні — не раба), то раб не ставав об'єктом дії закону суспільства і не відповідав за свій вчинок. Подібно до того, як нині розлючений кінь вб'є людину, то другу людину, що вбила б за це коня (зі злости) вважали б по меншій мірі нерозумною, диваком.

*) Прим. редакції: Порядком обговорення.

Середньовічний лицар, що мав право власности над своїми кріпаками, особисто ніс обов'язок крови по захисту і ствердженню свого права власности і ніколи не думав складати цей обов'язок крови на свого кріпака. Не з сентименту до кріпака так поступав лицар, а з органічного розуміння права, з розуміння свого обов'язку, бо, виконання обов'язку крови кріпаком, — логічно повинно було б йому дати і право лицаря, цебто, лицар-власник кріпака, мусів би поділитись з ним власним правом.

Ці приклади з історії суспільних відносин від найдавніших часів можна було б продовжити, але цих вистачить для пояснення провідної ідеї — пов'язання прав зі ступенем і рівнем виконуваних обов'язків.

Історична доба, започаткована в історії європейському світу ренесансом, перебуває в агонії, закінчує в передсмертних корчах своє існування і на зміну їй вже йде, непереможно і навідклично, нова доба, яка інтегрально заперечує і відкидає категорії й інститути попередньої відмираючої доби — в філософії, науці, соціальних відносинах, етиці, моралі.

Відходяча доба вступила в свій час в переможний наступ під гаслами — ідеями «свободи, рівенства, братерства» і на наших очах закінчує своє буття інтегративною неволюю і рабством, нечуваним історії соціальним нерівномірством і всеобіймаючим братоненависництвом, хоч на імпозантних фасадах всіх без винятку демократій світу всіма райдугами неонових ламп сучасної реклами виблискують зазивні вогні: «універсальних, істинних і найдемократичніших та святих прав вільної людини». І чим більш демократичніша священна і неприкосновенна конституційна гарантія прав людини, тим більше поневолення людини під тими конституціями.

В українській національній думці серед цього всесвітнього хаосу руїни все частіше лунають голоси — до джерел української органічно-національної основи, тільки на ній ми найдемо самих себе, ствердимо своє відродження.

Ці безперечно здорові думки, ці оздоровлюючі стремління особливо яскраво повинні виявитись в українській політичній думці, чи не найбільше засміченій чужим чортополохом інтернаціоналізму, всесвітництва, місянізму, «самої демократичної безбуржуазної» нації в світі і подібного іншого мотлоху.

До органічно-національних джерел соціально-політичної свідомості мас українського народу! До джерел соціально-політичної ідеології українських мас, тих мас, про які найцілісніше сучасні демократи пишуть: «маса не має власної політичної волі: вона безвідповідальна маса не керується розумом, ані політичною доцільністю, маса податлива тільки на емоціональні чуттєві спонуки». («На чужині», журнал демократичної думки ч. 2. 1947).

Наш нарід, отта «безвідповідальна маса», — за характеристикою наших «демократів», від віків має свої сталі, питоменні нашому народові, органічні поняття про права людини і її обов'язки в суспільстві.

Правна свідомість нашого народу має свої самобутні, вироблені в історичному процесі підвалини суспільного буття української нації, наприклад, наш нарід вважає підметом і предметом суспільних відносин родину, ідентифікуючи її з людиною-особою. Коли репрезентант родини — чоловік вмер, його на тих же однакових правах заступає дружина, коли її немає — дорослий син або дочка. Звичаєве право українського народу не знає абстрактної людини, а тільки конкретну — складову органічну частку родини — наріжного каміння суспільства. Звичаєве праворозуміння нашого народу не допускає й думки, щоб члени родини виступали як суб'єкти суспільства аморфізовано, а не як з'єднана одиниця. Тому українське звичаєве право не знає «проблеми» рівності і нерівності жінок з чоловіками у політичних правах та інших облудних фікцій зі світу ліберально-демократичних доктрин. Чоловік, жінка, юнак, дів-

чина — є повновартісний і повноправний підмет і предмет суспільних відносин, коли вони виступають як репрезентанти родини. Перегляньте історію європейського світу часів Київського князівства святої Ольги — чи багато тоді жінок були княгинями в розумінню здійснення повноти функцій вкладених в поняття «князь», «влада»? І чи в сучасній правній свідомості культурного світу не є згіршенням і упослідженням правного становища жінки в порівнянні з часами св. Ольги, коли зі смертю короля до повноліття наслідника призначається регент чи регенційна рада, а роля королеви зводиться лише до «короляродячої машини»? Родина, у правній свідомості нашого народу, — є суспільним організмом, в якому кожен її член несе диференційовані функції і в кожен потрібну хвилину може заступати права і обов'язки цілості — родини, незалежно від своєї індивідуальної функції всередині родини — батько, мати, син, дочка.

В правній свідомості нашого народу — батько, мати, дочка, син, коли вони виступають, як уособлення суспільної категорії — родини, — є квалітативно однаковими під оглядом моральним, етичним і правним. Але різноманітні особисті якості людини поза родинною (родина, як суб'єкт і об'єкт суспільних відносин може складатись і з одної особи), цебто, коли вона не творить собою репрезентанта родини — в правній свідомості українського народу не є суб'єктом і об'єктом суспільних відносин. Пригадаймо собі суспільне становище в нашому селі молодика 18—20 років, одруженого з 17—18 річного дівчиною. Вони фактом свого одруження ставали обоє підметом і предметом суспільних відносин, а 28—30 річний парубок, під цим оглядом, був нулем. Порівняймо цю схему правної свідомості нашого народу з людиною демократичною конституцією, в якій суспільно-політичні права має людина від 21 чи там 23 років; за такою конституцією наш молодий господар і його господиня прав не повинні мати і мусять «підрости», а суспільний, в розумінню нашого народу, старий парубок має всі суспільні права. На цьому прикладі ми бачимо всю неорганічність, абсурдальність і ворожість таких «демократичних ідей» органічній правній свідомості нашого народу. Та й не тільки нашого.

Більшість демократичних конституцій надають політичні права формально однакові жінкам і чоловікам, яких у світі існує приблизно по 50%. Чи привели ці конституції права до того, щоб роля жінки в суспільно-політичному житті піднеслася? Думаємо і стверджуємо, що ні. Коли Англія в своїй історії має понад десяток королівен, аж до блискучої доби Єлизавети, то дитина В. Британії — США. з декількох десятків своїх президентів вони не мають жодної жінки. Погляньмо на склад парламентів, урядів, міні-

стерств, сенатів, дипломатів і т. д. і ми переконаємось, що роля жінки тут більше символічно-пропагандивна. Для чого ж давали жінці суспільно-політичні права? Для того, щоб включити жінку в капіталістично-виробничий конвеєр і її руками конкурувати з її чоловіком і в той спосіб зломити йому хребет — хребет тому чоловікові, який бореться за своє і своєї дружини та дітей право на людське життя на підставі своєї праці, який хоче заробити стільки хліба й життєвих благ, щоб утримати дружину і дітей, за права мати родину, мати свій дім. На всі його домагання він одержує просту відповідь: — «твоя жінка має таке ж право, як і ти... на працю коло конвеєра», а «що тобі немає кому приготувати вдома обід і постіль для відпочинку, то їсти йди в ресторан, а спати й відпочивати йди в лупанар».

Ліберально-демократичне зрівняння чоловіка і жінки в правах за капіталізму — є заходом до зломання хребта людині і універсального її поневолення — однаково чоловіка і жінки. Ці демократи зі скаженою піною рвали знаменити «4К» пруської формули жіночих прав: кайзер, кірхе, кюхе, кіндер. Нам чужа ця прусацька догма, бо українські жінки від тисячоліть живуть ідеями, за якими кайзер і кайзерина є величини рівнозначні. Повстає питання — чи в порівнянні навіть з цими 4 К. для жінки є щастям і волею людини, коли вона стала працювати 8 годин коло конвеєру чи за прилавком універсального магазину поруч з чоловіком (в США майже всі жінки працюють по найму), коли після того вони змушені обідати в ресторані, коли 50% тих, що взяли шлюб в містах США — беруть розлуку, коли 44% шлюбів є бездітні, а 22% має лише по одній дитині. Чи не втрачає такий шлюб, як вислід новітніх соціальних ідей свого морально-соціального змісту? Чи не протирічить він засадам елементарної моралі?

Фікція «свободи, рівенства і братерства» «зрівняну в правах» жінку вивела не на президентські, міністерські і парламентські пости і ролі (бо це зрештою дешева демагогія), а до капіталістично-соціалістичного конвеєра виробництва, дешевою працею слабшої жінки зломлено спротив чоловіка, який воював за людське життя — за право мати радість в житті, втіху, відпочинок, ласку і спокій серед власної родини; натомість чоловікові і жінці дали конвеєр, ресторан-дансінг-лупанар. Дійшло до того, що зустріч чоловіка з дружиною, батька з дочкою — як продавця «живого товару» — стала темою популярної літератури.

В пануючих нині соціальних відносинах, права людини, започатковані ренесансом, стали інтегральним, всеобіймаючим глумом і блюзнірством над людиною і її природними, органічними правами.

Основою існування і розвитку суспільства є виконання людиною трьох обов'язків:

- а) обов'язку праці,
- б) обов'язку родини,
- в) обов'язку крові, цебто, охорони себе і суспільства.

Коли композиційне співділення цих трьох елементів суспільної організації порушується і занепадає, — один з них, або всі три разом, — суспільство й людина йде до упадку і загибелі.

Отже цілком природно, що людина — член суспільства — може позитивно виконувати свою ролю в суспільстві лише тоді, коли вона передусім виконує ці суспільні обов'язки, а в залежності від виконання цих трьох обов'язків кожною людиною — можна судити про суспільні права людини.

Ліберальна демократія накинула людині фікцію рівних прав людини, але, за накиненою фікцією рівних прав, вона реально (а не фіктивно) накинула людині інтегральне ярмо рабства обов'язку. Реально людина не користується ні з жодних цих фіктивних прав. Один з наших інтелектуалістів з іншого приводу, але в аналогічній проекції думок, сказав:

«Найтиповіша риса людини нашого часу — її чимраз більше знеособлення. Технізація і стандартизація життя на перший погляд існують, щоб улегшити життя людини. В дійсності вони вимагають від людини абсолютного рабства і механізації. Залізниця куди вигідніша, ніж віз з конем. Але поїзд їде в певну хвилину, незалежно від того — прибули ви на станцію чи ні. Ви женете через ціле місто — і поїзд зникає перед вашими очима. Ви мусите своє життя підпорядковувати ритмові залізничного розкладу. І так з усім: електрика, центральне ogrівання, транспорт, харчування в ресторанах, відовища й розваги, мистецтво.» (Юрій Шерех).

Чи є ця технізація, автоматизація і конвертизація соціального життя людини конечною? Коли, наприклад, в конституції записують вибори посла до парламенту що 4 роки, то чи є цей «залізничний розклад» конечною? Для творців цього «залізничного розкладу» — конституції конечно, бо «поїзд відходить» раз в чотири роки і з того розкладу їсть свій хліб суспільний кондуктор, але для виборця зручніше це робити на свій розсуд в любий час і на термін по своєму вибору — наприклад, в конституції передбачити право виборців кожної виборчої громади посилати посла до парламенту на термін від 3 до 7—8 років, на свій вибір. Але тоді не буде парламентського поїзда, що їде по 4-річному розкладу, а буде багато возів — на 3, на 4, на 5... років, які їхатимуть кожен «по своєму розкладу», без свистка кондуктора. Хіба від того, коли б парламент поповнювався перманентно суспільство програло? Ні — це було б тільки на користь,

бо парламент став би вузчим полем для попису політичних спекулянтів і адвокатів фінансового капіталу, з рук партійно-політичних клік в високій мірі випав би механізм виборчих кампаній, а сама діяльність цього парламенту була б більше стабільною, рівномірною і поміркованою.

Але це ліберальній демократії не на руку — постійно слідкувати і «організувати» «вільну волю виборів», бо це багато коштуватиме видатків на виборчу кампанію і за всім не встежиш, а тому «вільній людині» нав'язано стандарт 4 роки для посла парламенту, 8 годин для раба біля конвеєра. Чи стане дюдина на 4 роки послом парламенту, не маючи перед тим дипломованого адвокатського вишколу обслуговування парламентської механіки — мало ймовірно, але що вона стала інтегральним рабом конвеєра — є реальний факт.

В ССРСР, коли людина ухилиться від конвеєра, — її посадять в концентрак і голодом примусять працювати, в ліберально-капіталістичному суспільстві людина не може ухилиться чи відмовитися від конвеєра, бо система соціальних відносин побудована так, що ця людина примушена буде вмерти з голоду, старцювати законом заборонено, але якщо і при цих умовах людина таки ухилиться від конвеєра, то тут вже декретами демократичних парламентів введені поліційні примуси праці (з Англією включно — під плащиком екстра обставин, інтересів оборони і т. п. мотивів).

Основою волі і прав людини є невимущена її воля виконувати чи не виконувати свої обов'язки — праці, родини і крові. Суспільство не має права ні під жодним претекстом «спільного блага суспільства» змусити людину виконувати ці обов'язки.

Коли людина живе зі старцювання — цебто, — з милости і ласки других людей, які вділюють їй вільно і невимущено частину заробленого ними продукта своєї праці, до розпорядження якими суспільство немає ніяких прав, існування старця ні з якого боку не приносить шкоди суспільству чи окремим людям, а тому суспільство немає жодного права змушувати людину до праці, бо обов'язок праці є моральним, а не соціальним. Здійснювана праця є соціальною функцією морального обов'язку. Отже право людини впливає не з морального обов'язку праці, а лише з його соціальної функції — цебто, — з фактичного здійснення суспільно-корисної праці. Тому, залишаючи людині право, нічим необмежене, виконувати чи не виконувати моральний обов'язок праці — суспільство має право міру прав для кожної людини визначати мірою фактичного здійснення людиною обов'язку праці.

Кожна людина, яка прагне бути підметом суспільства, повинна в відповідний час мати родину і нащадків. Це впливає з природи

людини і є її соціальним атрибутом. Людина, яка зрікається обов'язку родини, — з соціального погляду, — є асоціальною, бо обриває підстави дальшого існування і розвитку суспільства, а тому така людина не може бути повноцінним членом суспільства і не може мати повних суспільних прав людини.

Коли людина з міркувань морально-етичних зрікається обов'язку родини і стає ченцем, то вона цим фактично і формально зрікається «суєти світу», зрікається своїх прав до цього світу бути його підметом. Але коли людина зрікається обов'язків родини (50% розлучених шлюбів, 44% бездітних шлюбів), а одночасово залишає, власне-узурпує всі права, аж до члена парламенту включно, в якому разом зі своїми товаришами того ж роду ухвалює закони про необмежене право розлуки шлюбів і «законість» протизачаточних засобів — цебто, — руйнує основу суспільства, — то це вже є не тільки надужиттям правом неспівмірно виконуваних обов'язків, а є злочином проти людини і суспільства. Цей злочин руйнування родини незабаром приведе до другого злочину — поліційної (а не моральної) — заборони розлуки шлюбів, видачі мільйонів орденів і медалів жінкам, які родять дітей (СРСР).

Нормально функціонуюче суспільство і правно-соціальний світогляд нашого народу визнає необмежене право людини виконувати чи не виконувати обов'язок родини, але підметом соціальних прав людини визнає людину (незалежно від статі), яка виконує обов'язки родини. Праворозуміння нашого народу органічно не визнає повновартісним членом суспільства, як його підмет, людини, що ухилилась від виконання родинного обов'язку.

Одна делегатка жіночого відділу комуністичної партії в день 8 березня — свята жіночого комуністичного інтернаціоналу — агітує зібрання жінок: «Всі жінки повинні стати матерями, діти — «квіти життя». А коли її спитали: «А скільки ви мали чи маєте дітей?» — делегатка відповіла: «Хіба ж я колхозниця? Я ж веду суспільно-політичну роботу!» Ця морально здегенерована особа, навіть не розуміє вульгарности і цинізму своєї відповіді.

Цей яскравий і безпосередній цинізм сучасної організації суспільства хіба не є притаманний цілому світові, хіба ухилення від обов'язку родини і дітей не пропорціонально зростає зі зростом добробуту і забезпечення?

Хіба сучасні «найдемократичніші» конституції для носіїв цих демократій не створили положення, за яким шлюб до певної міри узаконено прикриває розпусту, а «вільних» рабів біля конвеєрів через медалі і ордени та заборону розлуки шлюбів і абортів (СРСР), премій за дітородження (Франція і др.) не неретворюють на дітородні машини?

До джерел органічно-національного правд-

розуміння і правосвідомості! Людина, що не пізнала батьківства чи материнства, кажучи словами старожидівського закону, не може мати повного обсягу прав суб'єкта суспільства.

Суспільство не має права ні під жодним оглядом — з примусу, з премії, з медалі чи з діла »доблести і героїства«, психічно, морально чи поліційно змушувати людину виконувати моральний обов'язок родини, але поруч з тим, людина, що цього обов'язку не виконує в власній добрій волі, — не може мати права встановлювати закони і порядки в питаннях суспільного інституту — родини і всіх з нею пов'язаних питань, бо ця людина сама є асуспільною.

Третій суспільний обов'язок людини — обов'язок крові. Не маємо на меті зараз обмірковувати сам інститут обов'язку крові, а фіксуємо лише, що суспільства завжди мали своїм атрибутом боротьбу і кров людей в захисті своєї особистої і суспільної субстанції. Коли кров є конечна категорія суспільних відносин, то обов'язок її, ще більше від двох попередніх, повинен бути справою вільного і невимушеного морального обов'язку людини. Коли данна людина не вважає обов'язку крові для себе зобов'язуючим і ухиляється від нього, то цим самим вона визнає, що всяка зміна в соціальному положенні, що прийде в наслідок ухилення людини від виконання обов'язку крові, навіть гірша, ніж існуюче положення, не варта, щоб на відпертя її, цієї еventуальної зміни, проливати кров. Отже, не можна примусово віддавати людину на хрест »за друзі своя«, бо це є найбільше блюзнірство над цією евангельського заповіддю. Коли ж друга людина в захисті існуючого суспільного порядку добровільно приймає на себе обов'язок крові, то вона має право відмовити тим, хто цього обов'язку не виконує, певних прав суб'єкта суспільства, бо для них захист цього суспільства кров'ю не є конечним.

Чи мали б ми ті криваві війни останніх століть, коли б не існувало майже у всьому світі обов'язкової тоталітарної військової повинності? Чи дістав би агресор перемогу, коли б він ішов на підбій чужого краю з армією добровільців? Адаже в наслідок цієї агресії бойовничий дух нападеного піднявся б до вищого апогею і збройною рукою викинув би деморалізованого противника зі свого краю. »Ледачі і темні«, як їх називали тогочасні ліберали, іспанці, які не знали військової повинності в часи Наполеона, фактично перемогли найкращу і найсильнішу, як на ті часи, армію Наполеона, бо **обороняли свій нападений край.**

Вдивімося в сучасну організацію світа — найбільш криваві війни і злочини проти людства вчинили сучасні керівники людства, які стоять на чолі держав і народів — президенти, послы, міністри (а за їх спиною інспі-

руючі капіталісти, соціалісти і інші »добрі духи«) що самі, особисто, в більшості навіть не збиралися ніколи виконувати обов'язку крові, з гвинтівки навіть ніколи не стріляли (хіба з нагана в потилицю людині зі зв'язаними назад руками), а нині парадують в маршальських мундурах з десятками блистивок-орденів і медалів, за кожним з яких мільйони трупів посланих на хрест в порядку »воїнської повинності«.

Ще трохи більше сталіт тому людство не знало примусового обов'язку крові, а нині ліберальна демократія навіть саму ідею волі людини в виконанні обов'язку крові вибила з голови затуманеного людства.

Український нарід ніколи не знав примусу в виконанні обов'язку крові, але в обороні батьківщини від тисячі літ український нарід ніколи не мав недостачі своїх синів, що з запалом і посвятою добровільно приносили життя своє »за друзі своя«. Коли ми втрачили і досі не відзискали своєї вільної вітчизни, то не з недостатку вірних синів отієї так ненависної нашим демократам »темної маси«, які несли своє життя на хрест обов'язку крові, а з інших причин, серед яких чи не найбільшою була наявність надто великого числа серед нас отих торгівців кров'ю свого народу.

Кожна людина має три суспільні обов'язки, які добровільно виконує:

- обов'язок праці,
- обов'язок родини,
- обов'язок крові.

Кожна людина вільна відмовитись від виконання любого з них чи й усіх разом і суспільство не має права вчинити до людини примусу на виконання цих обов'язків ні під жодним мотивом і ні при жодних обставинах, але кожна людина, яка ухиляється повністю чи частково від виконання їх — **втрачає співмірну суму і суспільних прав.**

Немає прав людини без виконання обов'язків, права людини впливають з обов'язків, обсяг прав людини — співмірний виконуваним людиною обов'язкам.

Ліберальні »права« людини на недоторканість особи, на освіту, на суспільну опіку, на волю сумління тощо — є беззмістовною фразеологією, бо коли людину зробили рабом праці аж до поліційного примусу — не може бути мови про жодні права людини на волю, коли людину зробили мучеником на хресті обов'язку крові в порядку примусу (обов'язкова військова повинність), то не може бути мови про недоторканність особи, бо всі ці демократично-ліберальні »права вільної людини« є суспільним обманом і лицемірством в натурі.

Недоторканість особи і житла, воля релігійних переконань освіта, публічний суд, воля вислову своїх думок і т. п. — рівна для

всіх людей — не є жодним правом людини, а лише соціальним засобом, методом здійснення справжньої волі людини — добровільно виконувати чи не виконувати органічні обов'язки праці, родини і крові, а відповідно до рівня виконання їх, реалізувати впливаючі з того суспільні права, цебто, — проявляти свою індивідуальність в творенні суспільних відносин.

Кожна людина, незалежно від мови, віри і кольору шкіри, в нормальному суспільстві здобуде в найсприятливіших умовах найвищу освіту, але коли вона, скажемо, ухилиться від обов'язку родини і обов'язку крові (добровільна військова підготовка рівнозначна мобілізаційному зобов'язанню під час війни), то ця людина не може претендувати на права суб'єкта суспільства в повному обсязі; скажемо для прикладу, не може обирати і бути обраним в той же парламент, коли не

доведе, що фізично не може виконувати ні обов'язку родини, ні обов'язку крові.

Отже, технічно-організаційна підготовка людини до найвищого виявлення її як суб'єкта соціальних відносин, яка (ця підготовка) забезпечується всім людям без винятку на найвищому, в даному суспільстві можливому, рівні в освіті, в охороні здоров'я, волі сумління, волі слова і тому подібне — сама по собі не творить людині жодних прав, поки ця підготовка не сполучається з виконанням обов'язку праці, родини і крові.

В нашому суспільстві, розбудованому на органічно-національних підставах правосвідомості нашого народу, кожна людина землі української незалежно від мови, віри, раси, статі — користуватиметься всіма суспільно-політичними правами відповідно і співмірно рівневі виконуваних нею соціальних обов'язків — праці, родини і крові (останнє для чоловіків).

Текст ноти висланої провідним державним мушкетером Заходу в справі пакту трьох проти УПА.

ПАНЕ ПРЕЗИДЕНТЕ!

Комітет Антибольшевицького Блоку Народів (АБН) висловлює цим на Ваші руки свій протест перед усім культурним світом проти варварських насильств, доконуваних большевицьким тоталітаризмом в поневоленіх країнах, зокрема останнім часом в Україні і особливо на захід від т. зв. «лінії Керзона».

Комітет АБН протестує проти договору тоталітарних держав — ССРСР, Польщі і ЧСР, заключеного для поборювання Української Повстанської Армії (УПА), що є нині наймогутнішим захистником національної ідеї і демократичних свобод в світі підтоталітарного большевицького гніту, та тим самим є оборонцем ідей, які лягли в основу Атлантийської Хартії.

Цей міждержавний договір проти українського визвольного руху, проти окупованої московсько-большевицькими імперіялістами Української Держави, об'єктивно стверджує факт, що в ССРСР і його васальних державах існує могутній активний спротив народів, які виступають там, як політична сила великого міжнародного значення, як **третій** в сучасній міждержавній дійсності чинник, що його неможливо, побороти силами одної тоталітарно-большевицької держави, а треба об'єднатися трьома тоталітарним державам для спільної дії.

Україна, як авангардна сила Визвольної Революції Народів в світі підтоталітарного гніту, стоїть на стороні тих ідеалів свободи, що їх видвинули США і Великобританія, та які зафіксовані в антитоталітарному маніфесті незакінченої ще світової війни — в

Атлантийській Хартії. Поборюючи визвольні змагання народів АБН, а останньо зокрема український національно-визвольний рух, большевизм потоптав черговий раз ці ідеали.

Комітет АБН звертається до Вас, як до визначного державно-політичного діяча світового масштабу, що в інтересах всіх народів обстоює принципи Атлантийської Хартії і рішуче виступає проти всіх зовнішніх сил, що шляхом збройного і всякого іншого насильства намагаються накинути народам свій тоталітарний режим, з проханням — застосувати свій вплив і авторитет в світі для того, щоб держави-члени ОН:

1. зажадали ультимативно від членів ОН — ССРСР, Польщі, ЧСР негайно анулювати пакт трьох, спрямований проти національно-визвольних демократичних прагнень і змагань українського народу й в дальшому проти таких же визвольних змагань всіх поневоленіх большевизмом народів;

2. зажадали негайного припинення бойових дій проти захистника демократичних свобод і борця за національне визволення УПА, та **визвольних рухів всіх підбольшевицьких народів;**

3. передати комплекс проблем зв'язаних з національно-визвольними рухами підтоталітарних народів на вирішення надзвичайної сесії ОН і Ради Безпеки, покликавши до участі на ній представників національно-визвольних центрів і національних урядів нині поневоленіх большевизмом народів, зокрема в даній конкретній справі допустили відпоручників воюючої України в особах уповноважених делегатів українського національного уряду, що керує боротьбою в краю і делегатів Головного Командування УПА;

4. в міжчасі вислати Комісію Ради Безпеки в підтоталітарні країни, в даній конкретній справі — в Україну, для об'єктивного

розляду тамошньої ситуації і в'яснення — чи і наскільки здійснюються там принципи демократії, що їх ССРСР, Польща та ЧСР, як члени ОН, зобов'язані застосовувати;

5. примусити ССРСР вивести свої війська і відкликати апарат НКВД-МГБ з України, Польщі, ЧСР і всіх поневолених ним країн, та дати змогу шляхом всенароднього демократичного плебісциту самовизначитись і вибрати собі форму правління — всім поневоленим большевизмом народам.

Якщо ССРСР, Польща і ЧСР не погодяться на полюбовне розв'язання цих питань за допомогою демократичних методів, Комітет АБН звертається до Вас, Пане Президенте, з проханням, вплинути на уряд і громадсько-політичну опінію Вашої свободолюбної країни, щоб вона:

1. станула на стороні воюючої України, що знаходиться в стані війни з коаліцією трьох держав, зафіксованою пактом трьох від дня 7 травня 1947 р., а також підтримала визвольні змагання всіх народів АБН;

2. визнала УПА на основі §§ 1 і 2 Гаазької конференції з 1899 р. в ред. 1907 р. воюючою армією (такою, що знаходиться на війні) та поспішила з поміччю воюючій з большевицьким тоталітаризмом, Україні, Польщі, Словаччині, Білорусі, Сербії, Хорватії, Кавказові, Туркестанові і всім іншим підтоталітарним країнам, аналогічно тому, як це зробили США в випадку Греції.

Комітет АБН підкреслює, що, коли в боротьбі з навалом большевицьких армій ССРСР, Польщі і ЧСР будуть зліквідовані УПА, польські, словацькі, білоруські і взагалі всі повстанчі сили свободолюбних народів АБН, то відповідальність перед всім цивілізованим людством і історією спаде на ті демократичні великодержави, які пасивно спостерігали титанічний змаг свободолюбних національних сил України, Польщі, Білорусі, Словаччини, Кавказу, Туркестану, Румунії, Мадящини, Сербії, Хорватії, та інших народів АБН, які борються не тільки за свободу, але своїм життям і кров'ю рятують весь світ перед загрожуючою йому большевицькою небезпекою.

Якщо УПА і повстанчі визвольні рухи інших народів АБН будуть подолані в цьому гігантському змагу з большевицьким коло-

сом, не одержавши допомоги від західно-демократичного світу, мільйонними жертвами заплатить за те Європа і Америка в майбутній війні, що прийде неминуче.

Комітет АБН звертає увагу на те, що ті армії, які зараз кидає ССРСР для ліквідації УПА на землі України і заприязнених з нею народів АБН, служитимуть згодом передовим загonom в агресії ССРСР на Західну Європу. Вони не будуть виведені ані з Польщі, ані з ЧСР, ані тим більше з України, але під претекстом боротьби з повстаннями будуть непомітно збільшуватись, щоб таким чином приховати агресивні заміри ССРСР в відношенні до решти ще неопанованої ним Європи, на яку ССРСР хоче напасти несподівано.

Комітет АБН спростовує брехливу версію большевицької пропаганди про те, що нібито в рядах УПА та інших визвольно-повстанчих формаціях народів АБН є колишні СС-и, колишні коляборанти з нацизмом спідстягу ген. Власова і т. п. Комітет АБН підкреслює, що борба УПА і інших національно-визвольних армій народів АБН завжди велася на два фронти — проти большевизму і проти нацизму одночасно. Метою ж згаданої большевицької пропагандивної версії є — дискредитувати боротьбу мільйонних народніх мас народів АБН за національне визволення і демократію, запламувавши її ярликом «фашизму», «коляборанства» тощо.

Мета, за яку бореться УПА, є тотожною з метою АБН. Метою ж АБН є цілковите знищення московсько-большевицької імперії, та розподіл її на самостійні, соборні, ні від кого незалежні, національні, демократичні держави, не зв'язані між собою ніяким імперіалістичним режимом, та повернення суверенності нині васальним державам ССРСР під гаслом: «свобода народам і людині!»

Ця мета є теж метою всього прагнучого прогресу людства і відповідає тим цілям, які захищає Ви. Тому ми сподіваємось, що Ви виступите в захист тих ідеалів, які несе на своїх прапорах УПА і весь АБН.

Прийміть вислови глибокої до Вас пошани.

Від імені Комітету Антибольшевицького Бльоку Народів (АБН):

Голова: Містоголова: Секретар:

Постій, 18 травня 1947.

БІБЛІОГРАФІЯ

Від редакції: В бібліографічних аотаціях обіймаємо лише твори і теми, що безпосередньо є предметом проблематики нашого журналу.

1. Збірник літературно-мистецької проблематики ч. 3. МУР. На правах рукопису. Накладом видавничої спілки «Українське Сло-

во», Регенсбург. 1947. Редакція: В. Домонтович, М. Іванейко, Б. Подоляк, Ю. Шерех.

Зміст: Основи (вступна стаття), Юрій Липа. Похвала математиці (недрукована стаття), Віктор Петров. Історіософичні етюди (закінчення), Юрій Шерех. В обороні великих (полемічна стаття), Василь Чапленко. Межі і

можливості мовостилю (стаття), Павло Петренко. Естетичне «вірую» Миколи Євшана (стаття).

Крім того, доповіді на з'їздах і конференціях МУР-у: Український реалізм 20 сторіччя Ігора Костецького, Критика і письменник Леоніда Білецького.

Поезії, листування членів МУР-у, хроніка.

Збірник, на відміну від попередніх цикло-стилевих видань, вийшов друком, 63 стор. журнального формату.

У вступній статті «Основи» заторкнуто дві теми нашого літературного життя — «шукання душ, шукання клімату (для нашої літератури)» і розгляд проблеми дитячої літератури як підгрунтя цілої літератури.

Автор цитує висловлення одного літератора «... Поняття література і літератор доходять до нашого громадянина, до його свідомости, дуже переконливо. Менш переконливо, як шматок хліба чи чутка про атомову бомбу. Тому як раз я вважаю, що треба про цю справу говорити і то в рямцях нашого суспільства, особливо нашого і особливо зрозумілою мовою...»

«... Де ті люди, те суспільство, ті органи преси, той шум, блиск, слава, матеріальні вигоди, пам'ятники — все, що в сумі творить левну атмосферу, яка дає поживу творчим побудженням, яка мобілізує почуття і відкриває таємниці закритих в людині інстинктів?»...

«... Брак простору, брак душ і сердець... шукання душ, шукання клімату... І тут так і хочеться зразу спитати: чи не черговий крик у порожнечу? Чи можна думати, що хай і особливо зрозуміле і особливо переконливе слово переконає отак знечевя нашого громадянина у справах літератури так, як переконаний він у справах шматка хліба?»

Автор цитатами неназваного літератора ставить багато подібних питань і нарешті слушно запитує: «Чи можна створити більш чи менш частими і в такій формі **переконуваннями** літературний клімат, чи для цього потрібні ще інші, куди ґрунтовніші передумови?»

На ці маркантні питання про «брак простору... шукання клімату...», нечуливість і черствість нашого громадянства до питань літератури, які так настирливо ставить частина наших літераторів, яка стужилася за «шумом, блиском, славою, пам'ятниками, матеріальними вигодами» автор «Основи», на жаль, відповіді не дає, вірніше — ухиляється від неї.

Нам здається, що наш нарід завжди і скрізь, на еміграції зокрема, питанням літератури приділював і приділює більше уваги, ніж який інший. Коли б ми обчислили сумарно всю видруковану на еміграції літературу всіх видів, яку наш громадянин і читач розкупив лише в Німеччині, на еміграції, то кількість друкованого паперу, що припадає

на одну особу, була б очевидно більша, ніж в багатьох культурних країнах. Інша справа, що в цьому задрукованому папері часто-густо годі шукати літератури, але чи винен в цьому читач і громадянин?

Є два роди письменників, які по різному розуміють своє суспільне призначення в нашому українському суспільстві: старі наші літописці на своє призначення дивились так, як про це писав поет: «звершений заповіт приречений мені грішному від Бога» (літописець Пімен на закінчення свого літопису) або: «і мене в сім'ї великій, сім'ї вольній, новій, не забудьте спомянути незлим тихим словом» (з «Заповіту» Т. Шевченка). Є й друга категорія письменників, яка каже про свою творчість — «Я пам'ятник собі здвигнув міцніший міді» (Горацій), а за ним другий повторює: «Я пам'ятник собі здвигнув неруко-творний — до нього не заросте народня тропи... піднісся він гордою головою вище Наполеонового стовпа» (А. Пушкін).

Творять, очевидно, літературу непроми-сального значення і стилю письменники, для яких їх діяльність є «заповітом приреченим їм грішним від Бога», а не перспектива під-нестися — «гордою головою вище Наполео-нового стовпа».

Українську літературу творили, творять і творити будуть люди, для яких найвищою нагородою буде «незле, тихе слово» пам'яті поколінь про них, а не «блиск, шум, слава, пам'ятники, матеріальні вигоди» та ром, вино і дівчата, «які мобілизують почуття і відкривають таємниці закритих в людині інстинктів».

Другою темою «Основа» є дитяча література, як підгрунтя літератури взагалі, яка на думку автора «становить головну передумову **літературного клімату** в данній суспільно-сти.»

Дальші розважання автора приводять його до висновку про те, що властиво важко провести граничну лінію між дитячою літературою і літературою для дорослих і він, разом з Б. Грінченком, каже: «Мусять бути книжки і для дорослих і для дітей вкупі.»

Ми думаємо, що Т. Шевченко своїх творів спеціально для дітей не писав, але в його творчості ми маємо чи не найбільше творів, які в нашій літературі найбільш придатні для дітей, «Дон-Кіхот» Сервантеса є одним з найбільших історіософічних творів в художній літературі і разом з тим одною з улюблених книг юнацтва.

Нам здається, що «секрет» універсальности творчості Шевченка чи Сервантеса є в тому, що вони і дитину, і юнака, і дорослого, і старця розуміли психічно тотожними, а не різни-ми. Роздвоєння літератури на літературу для дітей окремо і для дорослих виникнуло тоді, коли дорослі визнали доцільним залишити дітям світ «ідеалістичної романтики», бо для дорослих ці «дитячі забавки» не потрібні, для

них є вказаним світ «слави, блиску, шуму, матеріальних вигод, пам'яток» і іншого «реалізму».

Гуманістично-реалістичне освячення духовного світу дорослих створило відрив його від дитячого світу, створило штучну забріхану систему двоподілу літератури: для дітей і для дорослих. В нашу добу відбувається вирівнювання — з'єднання світу ідеї дитячих і дорослих: сучасні мистецькі твори мусять бути в однаковій мірі цікавими і для дітей, і для дорослих.

* * *

Віктор Петров в «Історіософічних етюдах» закінчує свої нариси (дивись зошит МУР. ч. 2., наша нотатка в попередньому числі «В. П.»).

В цьому закінченні є два розділи: Мистецтво 19—20 сторіч — методологічні основи пізнання епохи; проблема Готфріда Келера.

На жаль друга частина «Історіософічних етюдів» неспівмірна першій що до повноти охоплення предмету, стислості і чіткості формулювань та архітектоніки, а має швидше фрагментарний характер.

Характеризуючи наш вік, автор пише: «Наш вік є вік найбільшої спеціалізації і, поруч того, ніколи так яскраво не виявилася тенденція депрофесіоналізації, як за нашого часу. Ця тенденція охопила як усе життя суспільне, так і окремі його ділянки. Серед них і мистецтво. Від людини більше не вимагають ані вмільости, ані природних здібностей. Диплом університету, ознака фахової освіти, талант і стаж утратили свою вагу. Від директора фабрики або наукового інституту, від інженера, маляра або письменника вимагають не свідчення про закінчену школу або про попередній стаж, а сталості ідеологічної функції, чіткості світоглядних настанов...» «Фахова людина відходить на задній план, її заступає універсалістична», бо, як далі автор цитує з «Американіше Рундшау»: «Нас не можуть задовольнити тепер загальні гарні звороги після того, як ми пережили дві світові війни і перед нами розкривається третя. Досвід першої світової війни навчили нас, що голе проклямування чудових людських ідеалів може принести більше шкоди, ніж користі...» «Отож годі говорити про абстрактний гуманізм і проклямувати в душі 18 сторіччя ідею людини. Важить не це, важить інше: як може гуманізм знайти своє практичне застосування в політиці. Ми прагнемо конкретних рішень.»

Погоджуємось з автором, що наш час є добою найвищої спеціалізації і одночасно яскравих тенденцій депрофесіоналізації людини, — це явище розуміємо в тому плані, що суперспеціалізація людини і суспільного ладу є рецидивом, структурою відмираючої на наших очах епохи історії людства, започаткованої ренесансом і гуманізмом. В цій епісі спеціалізація дійшла до такого «розподілу

суспільних функцій», що одна «удипломована» людина визначала, на основі «гуманістичного», рівенства соціальної функціональності», міру праці, міру споживання, віку життя, характеру і способу смерті другій людині.

Депрофесіоналізація життя, яка так бурхливо охопила людство, є тенденцією нової історичної епохи, в якій людина прагне до завоювання і закріплення реального права бути суб'єктом у визначенні для себе міри праці, споживання, способу життя, довгого віку і способу та характеру своєї смерті, не передовіряючи цих категорій на основі «спеціалізованої соціальної функціональності» професіоналізованим функціонерам відмираючої ренесансівсько-гуманістичної епохи, в якій згадані категорії суспільних відносин перетворилися в релятивістичні фікції плюралістичної спекуляції.

Спеціалізація і фаховість становиться на своє місце — технічної зброї людини для видобування від природи засобів для життя.

Автор синтезує ці процеси: «Від теоретичного мистецтвознавства і теоретичної соціології людство простує до практичної політики...» Один з авторів в огляді сучасної французької літератури, розмежовуючи мистецькі напрями, нічого не згадує ні про реалістів, ані про романтиків, нічого не каже про неокласицизм, експресіонізм або сюрреалізм. Натомість він називає: марксизм, християнізм і екзистенціалізм, як проміжну між ними течію. Не мистецькі напрями, а напрями доктрин. Назви літературних течій, які в основному безпосередньо відповідають сучасним політичним партіям Франції».

Сучасний образ Франції є властиво наочним зразком далекоюяглюї депрофесіоналізації духовного і суспільно-політичного життя народу. Коли ми під марксизмом розуміємо відходячу епоху раціоналістично-гуманістичної філософії історичного процесу, під християнізмом — систему суцільно-універсального пізнання одноцілості історичного процесу, а під екзистенціалізмом — славозвісного вислюка, що помер з голоду між двома в'язками сїна, не знаючи яка смачніща, то згаданий зразок Франції в матеріальному відтворенні дає картину зміни історичних епох, свідками і учасниками чого є ми самі.

Автор каже: «Запровадження в історіософію поняття епохи відповідає провідній тенденції нашого часу — відмовитися від релятивістичного плюралізму, що був властивий 19 сторіччю. Поширюючи часовий і просторовий обсяг наших уявлень і концепцій, перемагаючи наш дотеперішній партикулярізм, ми починаємо мислити в обсязі й аспекті епохи.

Але тут треба уточнити.

Ми зовсім не хочемо сказати, що поняттям епохи вичерпується вся проблематика історіософії та що поза межами доби кожна з категорій перестає існувати.

Кожна певна доба має власний, тільки їй властивий комплекс категорій — суспільних, господарських, ідеологічних тощо. При переході від однієї доби до іншої, заперечення, скероване проти однієї якоїсь ланки в системі епохи, позначається суцільно й на інших категоріях і на комплексі їх в цілому. Однак це зовсім не значить, що не існує категорій міжпохальних і позапохальних. Зокрема, щоб не ходити далеко за прикладом, **етнічні** категорії в переважній своїй більшості належать до числа таких позапохальних, наддобових категорій. Буття етносу звичайно ширше за межі хронологічної тривалості епохи...» (підкреслено нами. М. М.).

В цьому абзаці автор поставив під сумнів етнічну категорію і назвав її позапохальною, наддобовою, а не позачасовою, позаісторичною. В іншому місці автор сказав, що «мораль, етика і екстетика є позаісторичні, позачасові». Мораль, етика і екстетика — є атрибутами людини. Отже, коли мораль, етика і естетика — атрибути — є позачасові, то людина, носій їх, в тому сенсі є позачасовою категорією. Тому етнічні категорії є або історичні, або позаісторичні, але не **міжчасові**, фігурально кажучи, екзистенціальні. Автор з цього положення виходить в спосіб введення нових термінів — «категорії епохальні і позаепохальні», які не ототожнюються, як це видно з цілого контексту, з поняттями — «історичні і позаісторичні». На тім тлі, нам здається, повстає сумнівна неясність, а саме: етнічний момент в історії — є вічна і абсолютна категорія в такій же мірі, як і людина, а тому і історична еволюція етнічних моментів не може творити предмету історіософії, а вона може бути, коли так можна висловитись, предметом історичної гігієни (чи етнічної біології), бо етнічний момент в історії адекватний, якісно подібний, історії кожної іншої етнічної відміни. Тому, коли автор ставить питання про «окрему ділянку в межах історіософії... етнософію», дає, нам здається, хибну проєкцію на ціле питання етнічного моменту в історіософії. Правда, крім кількох фрагментарно-кинених думок на проблему етнічного моменту в історії, в яких автор, спираючись на регіоналізмі німецького мислення в протиставленні глобальному способу мислення інших народів, поставив тезу-проблему історизму етнопсихологічних і етноідеологічних понять...» чи можливі етнопсихологічні категорії як історичні данності? — ширшого висвітлення не дає, посилаючись на те, що для цього потрібний окремий нарис, — тому ми обмежимося лише до, висловленого вище, зауваження про сумнівну доцільність розгляду цього питання в такому аспекті, бо це мимоволі асоціює логічну відповідь про «історичність етносу, глобально-мислячого, і неісторичність етносу мислення регіонального», яка, звичайно, нічого спіль-

ного з поглядами автора на історичний процес немає.

* * *

Ширша робота Юрія Шереха «В обороні великих», підзаголовок — «Полеміка без осіб», має своїм предметом, в полемічному порядку, подання синтетичного огляду української літератури в минулому, нині і її розвоєвих тенденцій в майбутньому. Стаття має 15 розділів. Самі заголовки розділів дають досить виразну проєкцію цілої роботи: 1. Як ми дискутуємо?, 2. Про домо суа (для самих себе, про себе), 3. Собі чи світові? 4. Різні і рівні. 5. Що таке літературний стиль. 6. Ще про методи полеміки. 7. Філімон і Бавкіда. 8. Національний стиль. Весела арифметика і проблема власного голосу. 10. Стиль, що гряде. 11. Криза і вихід з неї. 12. Література на побігеньках і література далекого прицілу. 13. Похвала діалектиці. Література і держава. 14. Матеріалізм? Ідеалізм?. 15. Література вночі і противники товариші.

Уникаючи полемічно-дискусійних моментів статті та її специфічно літературних якостей, обмежуємося до винотування моментів, які являють собою ширший суспільний інтерес.

«Чи придивлялися, чи прислухалися ви до наших літературних сперечань, як вони тепер відбуваються? Ондаково — при усних, між письменниками і літераторами при їхніх зустрічах, чи писаних і друкованих по наших аж надто численних органах преси. Придивіться до них так ніби трохи збоку. Яке гнітюче вражіння. Ніби кожний стоїть у пустелі, в безлюдді — і поспішає виговоритися, сказати якнайбільше і якнайшвидше, не зважаючи на те, чи сказав хто-небудь те, що він пристрасно заперечує, і чи тому, з ким він сперечається, належать думки, які він заперечує.»

«... У нас немає пошани до людини. Пошани, без якої всі імпортовані розмови про демократію нудна жуйка, образа людини і образа демократії.»

Вважаємо, що ці думки мають значіння ширше ніж тільки в літературному середовищі.

Ставлючи заголовком одного розділу запитання «Собі чи світові?» автор відповідає:

«... Творячи, не дбаймо про світ і про презентацію України. Намагаймося глибше, повніше, вичерніше висловити себе, свою правду. Кличем сьогоднішнього дня повинно стати: **до джерел української національної культури**... Думаймо глибше, дихаймо ширше, мислім і відчуваймо категоріями української імперії духа, а не малоросійської чи малопольської провінції, продумаймо свою концепцію, знаходьмо їй її форму вияву. І коли ми цього доможемося, коли ми створимо велику українську літературу, тоді «тим самим» ми завоюємо «собі голос і авторитет у світовому мистецтві». Наша література; що

хоче бути великою, може бути тільки **українською** великою літературою — або вона не буде великою. Вдумаймося в це...», бо, на думку автора, з якою ми погоджуємося, «ці речі ростуть з національних джерел. А ми ці джерела занедбали і занехаяли або звели до стилізації і примітиву. Вивчаймо чужі зразки, зростаємо на них, вбираймо їх в себе, — але творімо своє неповторне, те що росте з нашої духовости, з нашої національної традиції. І тоді світове визнання прийде само».

Не хочемо зпрощувати річей, про які йде мова, але коли автор кличе творити органічно-національний стиль, що росте «з джерел нашої національної духовости, нашої традиції», то це у нас асоціюється ось з якими джерелами органічно-національної духовости, коли будемо говорити про літературні твори:

Великий князь Володимир Мономах в «Поченні дітям» 1096 року так писав:

«Страх Божий і любов до людей — це основи всіх чеснот... Ані піст, ані пустельництво, ані чернецтво не врятують вас, а тільки добродієність. Не забувайте бідних... і пам'ятайте, що все Боже і вам дане тільки тимчасово. Будьте батьками сиріт, чиніть суд самі над вдовами і не допускайте, щоб дужчий нищив слабшого. Не вбивайте ані винних, ані невинних, бо життя християнина є посвячене. Не згадуйте імя Господнє всує: коли ж ви присягаєте цілуванням хреста, то присяги не ламайте... бійтесь брехні, обжирства і розпусти, бо обоє нищать душу й тіло... доглядайте в своїм господарстві самі за всім і не покладайтесь на урядовців... на війні будьте діяльні, служіть зразком вашим полководцям — то не час для бенкетів і веселощів... не відкладайте зброї, де може загрозувати небезпека, й завчасно сідайте на коня... кохайте своїх жінок, але не давайте їм панувати над вами... чого не знаєте — того учіться: мій батько вмів говорити п'ятьма мовами... ліниство — мати всіх пороків... людина мусить постійно чимось займатися... хай сонце вас не застане ніколи в ліжку... я ніколи не покладався на своїх слуг, намісників і післанців... я сам доглядав за церквою і службою Божою, за хатнім господарством, стаїною, полюванням... у триста походів я ходив, не рахуючи менш значних... хто їздив швидше від мене?... Я кохався у полюванні... двічі мав мене зубр на своїх рогах... ведмідь був кинувся на мене, так що кінь підо мною впав... як часто падав я з коня, але Господь мене врятував. Тому, любі діти, не бійтесь ні смерті в бою, ані хижих звірів... тільки Божа охорона хай буде на дією людей».

Ці рядки з нашої передтисячолітньої історії ми привели для того, щоб погодитися з Ю. Шерехом на тому, що цей кодекс Володимира Мономаха ми, сучасні нащадки наших предків, того роду наші праджерела очевидно ні в чому не зможемо «модернізувати», а то-

му де-які думки автора, Ю. Шереха, нам не зрозумілі, а саме:

«Світ взагалі і кожний прояв його — отже і мистецькі твори — принципово і завжди плюральні. Тому пізнання людське, коли воно хоче бути максимально адекватним пізнавальному, мусить бути плюралістичне... У нас немає можливости оцінювати твір (явище, річ) цілком іманентно. Все наше пізнання будується на співвідносностях. Поставмося ж до цього свідомо і не граймося у «вічні визначення».

Автор приводить слова Тичини: «Молось не самому Духу, та й не матерії» — як мотто до 14 розділу: «Матеріалізм? Ідеалізм?» Відповідаючи на ці питання... «вони обидва (матеріалізм і ідеалізм) виявили себе безнадійним банкрутами перед пізнанням складності життя, як ми його сприймаємо і розуміємо... (що знов таки не виключає їхніх історичних заслуг)» — милостиво додає автор, а щоб остаточно звільнити себе від відповіді на питання, автор резюмує: «не претендуємо на філософську глибину, не претендуємо на те, що **довели** те, про що говорилося в цьому розділі. Це лише кілька думок і припущень, які нас цікавили не самі по собі, а тільки в їх звязку з літературою і мистецтвом. Слово мають філософи-фахівці. Але ті філософи-фахівці, які не перебувають в полоні завчених слів, дефініцій і схем», цеб то автор ухилиється від зачепленої теми.

Аргументуючи органічно-національний зміст української літератури і відкидаючи дискусію «орієнтація чи неорієнтація на європейську культуру» як безпредметне непорозуміння, автор каже, що така дискусія «суцільне непорозуміння і становить собою з самого початку і до кінця механічне перенесення категорій російської культури і російського мислення в український культурний процес...»

«... Російська культура 19 віку знає дві виразно оформлені течії: словянофіли і західники. Словянофіли вважають російську культуру за абсолютно самобутню; за їхньою концепцією західні впливи чи навіть тиск західньої культури почався з реформ Петра 1, який силоміць і всупереч традиціям російського народу почав стригти і рубати боярам бороди, всувати їх (не бороди, а бояр) у європейські камзоли, панчохи, перуки тощо, але нарід цього не сприйняв, і отже, треба повернутись до старого, відкинувши ту історичну помилку, яку вчинив Петро 1. Що відповідають на це західники? Грубо беручи, вони не заперечують історичної схеми словянофілів і їхньої оцінки ролі реформ Петра 1, тільки там, де словянофіли дають позитивну оцінку, західники дають негативну оцінку, де одні ставлять мінус, другі ставлять плюс і навпаки. За західниками теж культура російського народу перед Петром 1 була самобутня і Петро теж силоміць перервав лінію її розвит-

ку... у російській культурі дискусія між славянофілами і західниками має, отже, коріння в спільному погляді — висловлюваному чи невисловленому, усвідомленому чи неусвідомленому, — що російська культура в своїй природі — не європейська культура.

Нас тут, звичайно, не цікавить чи це правильний, чи хибний погляд на минуле російського народу. Нам цікаве і важливе одне: при такому вихідному пункті дискусія на тему: самобутність чи європеїзм — можлива і доцільна.

Але чи є підстави для такої дискусії в історії України і української культури? Жодних. Україна в своїй історії завжди була частиною Європи і завжди себе нею усвідомлювала. Тут нема потреби згадувати загально відомі факти чи з часів Ярослава Мудрого, чи з часів Павла Алепського... Отже, дискусія на тему: «Європа чи самобутність» — на українському ґрунті взагалі неможлива, абсурдна, взагалі є вияв мислення категоріями російського історично-культурного процесу...»

Розвиваючи цю тезу, автор зазначає: «... рух європеїзації нової української літератури — рух величезного прогресивного значіння — мав свою односторонність. Він приводив до того, що в європейському концерті національних літератур українська література почала намагатися говорити не своїм голосом, а якимось європейським взагалі. Але європейськості взагалі не існує — вона існує тільки в національних одмінах: «французькій, англійській, іспанській... європейськість кожного має своє національне обличчя. Послідовна європеїзація української літератури починала приводити до того, що вона починала говорити вже не українським голосом: ви чули то Мицкевича, то Бредя, то німецьких символістів... Інакше кажучи: послідовна європеїзація української літератури вироджувалася в надання їй провінційного характеру при решті Європи... Така є роля «європеїстів» сьогодні... Органічно-національний стиль означає **український** голос в загально-європейському концерті, означає, що українська література мусить усвідомити не тільки свій **європейський** характер — це вона вже зробила, — а **свій** європейський характер, мусить усвідомити, що вона має що сказати і має як сказати, саме будучи однією з європейських літератур...»

Розважання на цю важливу тему автор закінчує так: «**Вселюдське твориться через національне**. Це добре знав ще Фіхте». Підкреслення наше. М. М.).

В дальшому викладі автор докладно обґрунтовує ці свої основні тези аналізом історичного розвитку української літератури та конкретними авторами і творами.

Зачеплені в статті інші теми, які перераховано вище, (підзаголовки розділів) освітлено оригінально, докладно і, ми б сказали, по українськом, суверенно.

В доповіді Леоніда Білецького «Критика і письменник» сформульовано дев'ять тез, які синтезують виклад поглядів автора на проблему «критика і письменник». Наводимо їх повнотою:

1. Критика — великий і конструктивний культурний чинник в історії і розвитку літератури, коли вона в руках досвідчених і фахових та об'єктивних критиків.

2. У такому конструктивному сенсі критика має велике завдання пропагувати перед світовими міжнародними чинниками великі духові і мистецькі цінності великої української літератури, духової культури, науки в її найвидатніших зразках, щоб на міжнародньому форумі духовість української нації постала в найповнішому вигляді.

3. Критика стає великим злом і деструктивним чинником, коли нею орудують лайки і непокликані неучи, що взявшись за перо, сферуюють його на оцінку літературної творчості письменника, або різні спекулянти.

4. Критика негативне явище і в руках тих критиків, що не ставлять метою праці добро і розвиток українського письменства, а переслідують свої персональні інтереси й оцінюють літературні явища суб'єктивно або зводять з автором персональні рахунки.

5. МУР не повинен бути байдужим до великої ділянки критичної творчості. МУР мусить звернути пильну увагу на неї і керувати нею.

6. Визнаючи в своїх рядах співпрацю і співтворчість всіх літературних стилів, МУР передусім має впорядкувати стосунки між письменниками і критикою в своїх лавах, визначивши методологічні напрямні і тактичні способи взаємин у критичній творчості.

7. Між письменником і критиком у МУР-і повинна бути свідомість, що вони співпрацюють, ідуть в ногу, плече о плече до однієї великої і спільної мети, визначеної декларатцією МУР-у, як висококваліфікований колектив, перейнятий великою ідеєю української літератури і свідомий, що він має творити національні цінності і спричинитися до піднесення на вищий рівень українського письменства

8. Літературна критика повинна бути і в самому МУР-і, але критика здорова, об'єктивна, речова й фахова найвищої кваліфікації.

9. Така критика має бути заснована на взаємному довіррі, на колегіяльних стосунках, на зрозумінні один одного і на принципі **взаємної допомоги**, а не взаємного поборювання, вона має розвиватися в ім'я кращої літературної продукції і в ім'я вищого мистецького рівня як самої літератури, так і критики».

Тема «Критика і письменник» не є вузькофаховою темою, а суспільною в ширшому значенні слова; кожна людина повинна мати погляд на соціальну функцію і письменника, і критика, а публічне обговорення цієї теми

може бути дуже корисним для підняття культурного рівня загалом. На жаль, з доповіді Л. Білецького, ми нічого, крім несмаку і огірчення, не внесли. Враження таке, що нам піднесено резолюцію про «критику і самокритику» зі зборів кустарної артілі «утільсировина» з недалекого минулого, а не зі з'їзду МУР. Все тут є — «непокликані не лізьте», жаргонні вислови «лаїки», яких я грішний ніколи в українській літературі не зустрічав, і «несення української духовності... в пропагандивних цілях... перед світові міжнародні чинники... на міжнародньому форумі», і «не допускай спекулянтів до критики», і «треба написати інструкційку для критиків і письменників про їх роботу», і «підвищити якість продукції» — не якість творчості, а продукції, ну щось вроді пасти до чобіт то що. Але деж проблема «Критика і письменника», а не «лаїка» від літератури, за висловом Л. Білецького? В наборі лайливих фраз 9 пунктів цієї відповіді годі шукати.

На ці питання в цілій доповіді дано кілька випадкових, взаємно-заперечливих фрагментарних блискіток-відповідей, з яких годі бачити лице автора, його думки до проблеми «Критика і письменник».

Решта матеріалів, уміщених в збірнику, являють собою інтерес стисліше літературний чи організаційний.

* * *

2. Віктор Петров .Український фольклор. Заговори, голосіння, обрядовий фольклор народньо-календарного циклю. На правах рукопису. Видання Українського Вільного Університету в Мюнхені. Циклостиль. 142 стор.

Автор в передньому слові до своєї розвідки «Український фольклор» каже:

«Концепція, покладена в їх основу, не народилась раптом і не була витворена, як абстрактна схема. Вихідною тезою цієї концепції є твердження про тотожність фольклору і ідеології, про те, що в первісному фольклорі усну словесну творчість аж ніяк не можна відокремлювати од світогляду первісного суспільства, мистецько - фольклорний матеріал од етнографічного... Світогляд є фольклором і фольклор є світоглядом. Світоглядова, або що те саме, ідеологічна функція фольклору є властивою ознакою первісного фольклору...»

... Образ в фольклорі ніколи не існує сам по собі; він не існує як довільний плід фантазії ні поетичної, ні мітологічної і ніякої іншої. Він є продуктом ідеології в першу чергу і тоді вже фантазії, поетичної або мітологічної.»

Цією концепцією В. Петров заперечує погляди на фольклор, за якими: «ніби то поетична фантазія творить свої образи з середини себе, сама для себе визначає свої межі, що її фантазію нічим не зумовлено, — є загально поширеним поглядом. Однак цей погляд є невірний, бо фантазію в фольклорі підпорядковано ідеології».

Полемізуючи з подібними поглядами, що були панівними в нашій фольклористиці, автор дає синтезу національного фольклору в пляні концепції ідеологічного підґрунтя фольклору і його історично - соціальної функціональності.

Книжка являє собою інтерес не лише для вузького кола фахівців і студіюючої молоді, а й для ширшого кола людей історіософічних, світоглядових і соціальних заінтересовань.

М. М.

З М І С Т:

	Стор.
В-к: За ясність позицій	1
Віктор Віг-о: Єдність світу і свобода народів	9
М. М.: До проблем сільського господарства України	17
Проф. Ю. Горовий: «Про український ренесанс ХХ століття»	21
О. М.: Права людини	28
Текст ноти висланої провідним державним мужам Заходу в справі пакту трьох проти УПА	33
Бібліографія	34

„ВИЗВОЛЬНА ПОЛІТИКА“

Український суспільно-політичний місячник, орган провуду ЗЧ. ОУН.

